

**Türkiye'nin
Kadına Karşı Ayrımcılığı
Önleme Komitesi'ne Sunduğu
Altıncı Periyodik Rapor için
STK Gölge Raporu**

*CEDAW Komitesi'nin 46. Oturumu için
Temmuz 2010*

**Hazırlayanlar
CEDAW Sivil Toplum Yürütme Kurulu ve
TCK Kadın Platformu**

Destekleyenler

- Anayasa Kadın Platformu
- Avrupa Kadın Lobisi – Türkiye Koordinasyonu
- Cedaw Sivil Toplum Yürütme Kurulu Ön Çalışma Grubu
- Kadın Emegi ve İstihdamı Girişimi – KEİG
- Kadın Koalisyonu – Türkiye
- Kadınların Medya İzleme Grubu – MEDİZ

Bu gölge rapor CEDAW Sivil Toplum Yürütme Kurulu - Türkiye ve Türk Ceza Kanunu Kadın Platformu üye örgütlerinden oluşan ülke çapındaki CEDAW STK Çalışma Grubu tarafından hazırlanmıştır.

- AMARGİ
- Ankara Kadın Dayanışma Vakfı
- Başkent Kadın Platformu
- Çanakkale Kadın İstihdamını Destekleme Derneği
- Cumhuriyetçi Kadınlar Birliği
- Diyarbakır Barosu Kadın Komisyonu
- Ev Eksenli Çalışan Kadınlar Çalışma Grubu
- Filmmor Kadın Kooperatifi
- İRİS Eşitlik Gözlem Grubu
- Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği
- Kadınlarla Dayanışma Vakfı
- Kadının İnsan Hakları – Yeni Çözümler Derneği
- KAHDEM – Kadınlara Hukuki Destek Merkezi
- KAOS GL
- KAZETE
- LAMBDA
- Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı
- Türk Kadınlar Birliği
- Uluslararası Af Örgütü – Türkiye
- Van Kadın Derneği

Bu gölge raporlama süreci Kadının İnsan Hakları – Yeni Çözümler Derneği ve CEDAW Sivil Toplum Yürütme Kurulu - Türkiye tarafından koordine edilmiştir.

Bu gölge rapor Kadının İnsan Hakları – Yeni Çözümler Derneği ve CEDAW Sivil Toplum Yürütme Kurulu – Türkiye tarafından biraraya getirilmiş ve düzenlenmiştir.

İçindekiler

1) Giriş.....	3
2) Yasalar Önünde Eşitlik İlkesi.....	5
3) Siyaset ve Karar Mekanizmalarına Katılım	10
4) Eğitim.....	12
5) İstihdam.....	14
6) Sağlık.....	19
7) Medya.....	21
8) Kadına Yönelik Şiddet.....	23

Türkiye'nin CEDAW Komitesi'ne Sunduğu Altıncı Periyodik Gözden Geçirilmesi Raporu için STK Gölge Raporu

I. Giriş

Bu Gölge Rapor, Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi (CEDAW) tarafından Türkiye'nin 6. Periyodik Gözden Geçirilmesi kapsamında, Türkiye'de kadınların yaşadığı ayrımcılıklara dikkat çekmeyi amaçlamaktadır. Türk Ceza Kanunu Kadın Platformu ve CEDAW Sivil Toplum Yürütme Kurulu tarafından hazırlanan rapor kadın hakları örgütlerinin oluşturduğu altı adet platformu tarafından da desteklenmiştir.

Türkiye'nin bir önceki gözden geçirilme tarihi olan 2005'ten bu yana kadınlara yönelik ayrımcılığın ortadan kaldırılması adına sınırlı bir ilerleme sağlanmış, devletin kapsamlı bir toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması yolunda gösterdiği siyasi irade yetersiz kalmıştır. Bazı olumlu adımlar çoğunlukla kadın hareketinin kararlı savunuculuk faaliyetleri sayesinde atılmış olsa da, bu ilerlemeler aynı oranda uygulamaya yansıtılmamıştır. Bu ilerlemelerden bazıları parlamentoda Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu'nun kurulması, Anayasa Değişikliği Paketi'ne geçici özel önlemlerin dâhil edilmesi, kadın istihdamının artırılması için sosyal güvenlik primlerinde indirimle gidilmesidir. Kadın sivil toplum kuruluşları (STK'lar) bu gelişmeleri takdir etmekle birlikte, kararlılıkla sürdürülen yasal reform süreçleri, etkin uygulamalar, yeterli kaynak aktarımı ve bütünsel bir politika değişikliği konusunda somut ilerlemeler kısıtlı kaldığından, bir önceki gözden geçirme sürecindeki konuların ve taleplerinin büyük bölümünü, aşağıda ayrıntılarıyla inceleneceği gibi, tekrarlamak durumunda kalmışlardır.

Genel duruma baktığımızda, devletin yasalar önünde kapsayıcı bir kadın-erkek eşitliğine olan bağlılığının, göstermiş olduğu bazen isteksiz, bazen kararsız, bazen de tümüyle karşı bir tutum sergileyen resmi söylemi de yansıtan bir biçimde, eksik kaldığını görüyoruz. Bu siyasi arzu/inanç eksikliği her yasal reform düzenlemesinde yarım, eksik ya da tartışmalı hususlar kalmasına ve uygulamada neredeyse hiçbir somut ilerleme kaydedilmemesine yol açmıştır. Özellikle kaynak dağılımının iyileştirilmesi konusundaki isteksizlik, CEDAW Sözleşmesi'yle ulaşılmaması arzulanan yasal ve fiili kadın-erkek eşitliğini sağlamayı zorlaştırmaktadır. Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı ve ulusal mekanizma (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü – KSGM) ile kadın örgütleri arasındaki diyalog, kısıtlı ve sıkıntılıdır. Bunun bir diğer sonucu, somut toplumsal cinsiyet göstergelerinin büyük çoğunluğunda iyileşme görülmemesidir. Türkiye'de kadınların önemli bir kısmı yasal haklarını bilmezken, yasaların uygulanması için farkındalık yaratma çabaları yetersiz kalmaktadır. Yukarıda bahsedilen iki konunun birleşimi ve yasa uygulayıcıların toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda farkındalık düzeylerinin yetersiz olması, kadınların adalete ve yasalarda belirtilen hizmetlere erişmelerini engellemektedir.

Rapor dönemi boyunca Türkiye'de artan muhafazakâr davranış biçimleri de kadınların hak ve özgürlüklerini kullanmalarını giderek artan ölçüde tehdit etmektedir. Kadınların hâlihazırda kazanmış oldukları yasal haklarından geri adım atılmak istenmekte, mevcut ayrımcılıkların ortadan kaldırılması için yapılan çalışmalar çoğu zaman dirençle karşılık bulmaktadır. Olumlu gelişmelerin bazıları bile muhafazakâr alt metinler taşımakta ve var olan hak ve özgürlüklerin ihlaline sebep olabilecek boşluklar içermektedir. Örneğin, hem hükümetin 2007'de sunduğu yeni Anayasa taslağında, hem de Mayıs 2010'da TBMM'de kabul edilen Anayasa değişiklik paketinde, kadınlara “korunmayı gerektiren kesimler” olarak yer verilmiştir. Ayrıca, 2008'de kabul edilen Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu (SSGSS) Türk Medeni Kanunu'nun (TMK) gerisine düşmüş, kadınların mevcut sosyal güvenlik hakları ellerinden

alınmıştır. CEDAW Komitesi'nin 10. sorusuna istinaden; kadınların çekirdek ve geniş ailenin bakıcısı olarak görüldüğü, toplumsal cinsiyet rollerinin kesin çizgilerle ayrıldığı normatif aile yapısına giderek artan bir vurgu yapılmaktadır. Siyasi irade ve toplumsal söylem de çeşitli vesilelerle bu artan muhafazakârlığı yansıtmaktadır; bunun yankıları, Başbakan'ın verdiği "kadınlar en az üç çocuk doğurmalı" beyanında, Kadın ve Aileden Sorumlu Bakan'ın "eşcinsellik hastalığıdır" yorumunda ve yükselen mahalle baskısı ve hoşgörüsüzlüğe işaret eden toplumsal araştırmalarda¹ görülmektedir.

Devletin CEDAW sürecine olan bağlılığı ve kadın sivil toplum örgütleri ile olan diyalogu da bu dönemde kısıtlı olmuştur: Türkiye'nin 4. ve 5. Birleştirilmiş Gözden Geçirilmesi Süreci'nden bu yana ulusal mekanizma, yani KSGM, 2005 tarihli Nihai Görüşlerin çevirisi ve dağıtım sorumluluklarını gereği gibi yerine getirmemiştir. İki yıl boyunca STK'ların çeviri ve dağıtım hakkındaki ısrarlı soruları cevapsız bırakılmış ve gönderdikleri dilekçelere yanıt verilmemiştir. STK'lar Nihai Görüşlerin resmi çevirisine ancak Nisan 2007'de, 6. Devlet Raporu'nun hazırlık toplantısı sırasında ulaşabilmişlerdir. Ulusal mekanizma yetkililerinden bu konuda alınan bilgiye göre, Nihai Görüşlerin çevirisi sadece parlamentodaki kadın milletvekillerine, ilgili bakanlıklara ve bazı kurumlara gönderilmiştir.

Devlet Raporunun hazırlanması sürecinde STK'larla iki toplantı yapılmasına rağmen, STK'ların görüşleri Rapora ancak kısıtlı bir şekilde yansıtılmıştır. Bu toplantılara katılmış olan STK'lar Devlet Raporu'na ancak rapor CEDAW Sekretaryası'na gönderildikten sonra, KSGM'nin web sitesinde yayınladığı tarihte erişebilmiştir.

Devlet Raporu incelendiğinde, Raporda yer alan verilerin, 2005'te gerçekleşen 4. ve 5. Birleştirilmiş Gözden Geçirilmesi Süreci'nden bu yana olanları yeterince kapsamadığı, eski verilerin ve yorumların aynen tekrarlandığı görülecektir.² Hükümet CEDAW Komitesi'ne ve Komite'nin Sorularına verdiği cevaplarda da cinsiyete dayalı ayrımcılığın sona erdirilmesine yönelik gelecek planları ve girişimleriyle ilgili sorulara somut yanıtlar verememekte, hâlihazırda devam eden bazı kısa dönemli projeleri tekrarlamaktan ileri gidememektedir.

Türkiye'de kadın-erkek eşitliğinin sağlanması konusunda son derece önemli bir mekanizma olan CEDAW sürecinin sorunsuz işleyebilmesi için Türkiye, Sözleşme'nin 29. maddesine koyduğu çekinceyi kaldırmalıdır.

II. Yasalar Önünde Eşitlik İlkesi

İlgili maddeler: 1, 2, 4, 9, 13, 15, 16

Türkiye'nin 2004-2009 döneminde de Sözleşme'nin öngördüğü ayrımcılığı tümüyle ortadan kaldıracak yasal düzenlemeleri yapmak ve hayata geçirmek konusunda taahhüt ettiği düzeye ulaştığını söylemek mümkün değildir. Kadınların yasal haklarının tanınmasına ve ayrımcılığın önlenmesine yönelik taleplerinin birçoğu, siyasi iradenin ciddi engeliyle karşılanmıştır.

¹ B. Toprak 2008. "Türkiye'de Farklı Olmak: Din ve Muhafazakârlık Ekseninde Ötekileştirilenler," Boğaziçi Üniversitesi. [http://www.idealduince.com/turkiyede_farkli_olmak\[1\].pdf](http://www.idealduince.com/turkiyede_farkli_olmak[1].pdf). Y. Esmer. 2009. "Radikalizm ve aşırıçılık araştırması," Bahçeşehir Üniversitesi.

² Komite, 2005 Nihai Görüşlerinin 41. paragrafında "Taraf Devletin, bir sonraki periyodik raporunda ... insan ticareti mağduru kadın ve kız çocukları, Kürt kadınlar ve çeşitli ayrımcılığa maruz kalan diğer kadın grupları ve onların sağlık, istihdam ve eğitime erişimleri ve maruz kaldıkları şiddete ilişkin cinsiyet unsurlarına ayrılmış istatistik ve veriler sunmasını" talep etmiştir. Buna rağmen Devlet Raporunda bu konularda güncel veriler yer almamaktadır.

- Bu raporun hazırlandığı dönemde (Mayıs 2010), TBMM kapsamlı bir Anayasa değişikliği paketini kabul etmiştir. Yeni bir Anayasa'nın hazırlıklarına yönelik ilk kapsamlı girişim 2007 yılında, AKP'nin yeni bir anayasa taslağını tartışmaya açmasıyla başlamıştı. Haklarının yeni anayasada yer alması için söz sahibi olmak isteyen kadınlar Anayasa Kadın Platformu'nu kurdular. Kadınlar "AKP'den ve hükümetten, halkın önüne alelacele bir taslak koymaktansa, önce ilgili tüm kesimleri dinleyip, taleplerine kulak verip, bu şekilde oluşturulacak bir taslağı kamuoyu önünde tartışmaya açmasını" ve özellikle Anayasa'nın 10. Maddesindeki "eşitlik" düzenlemesinin, CEDAW Sözleşmesi'nin 4.1'inci maddesini de içerecek şekilde değiştirilmesini talep ettiler.³ 2007'deki taslakta, yürürlükteki 10. maddede geçen "Devlet, kadın-erkek eşitliğinin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür" ibaresi çıkartılıyor, kazanımlarımız tehdit ediliyordu. Bunun yerine getirilen "*kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve engelliler özel olarak himaye edilirler*" ibaresiyle anayasal bir "*korunmaya muhtaç*"lık kategorisi yaratılıyordu. Uzun tartışmalar sonunda yeni anayasa süreci 2007 yılında durduruldu.

Nisan 2010'da kısmi bir anayasa değişikliği paketi Meclis'e getirildi. Kamuoyunda paket üzerine tartışmalar ve sürece ilişkin son derece ciddi memnuniyetsizlik halen sürmektedir. Bu raporun yazıldığı tarihte 10. madde, kadınların 2007'deki itirazlarının bir bölümünü giderecek şekilde yeniden düzenlendi. Ancak düzenleme hâlâ kadınların taleplerini karşılamaktan uzak olup, aynı muhafazakâr yaklaşımı yansıtmaktadır. Madde, aşağıdaki şekilde TBMM'de oylanmış ve kabul edilmiştir:

"Kadınlar ve erkekler eşik haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. Bu maksatla alınacak tedbirler, eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz. Çocuklar, yaşlılar, engelliler, şehit dul ve yetimleri ve gaziler gibi özel suretle korunması gerekenler için alınacak tedbirler, eşitlik ilkesine aykırı sayılamaz."⁴

Hükümet anayasa değişikliği sürecini gerek 2007, gerekse 2010 yıllarında, katılımcılık ve şeffaflıktan çok uzak bir şekilde yürütmüştür. Sürecin kapsamı ve zamanlaması kamuoyuyla asla zamanında ve açıkça paylaşılmamış, ilgili kesimlere öneriler üzerinde tartışmak için gerekli zaman tanınmamıştır; dolayısıyla yasa taslağı hazırlığında ve tartışmalarında sivil toplumun katılımı son derece sınırlı kalmıştır.

Süreçte benimsenen üstünkörü tavır, Komite'nin 9. sorusuna verilen yanıtta da açıkça bellidir; zira hükümet bu anayasa değişikliği sürecine, Sözleşme'nin 4.1'inci maddesi uyarınca geçici özel önlemler alınması doğrultusunda gerçekleştirilen bir çaba olarak dahi değinmemiştir. Dahası, hükümetin 3. soruya yanıtında, kadına karşı ayrımcılık tanımının Anayasa'ya dâhil edilmesine dair herhangi bir çabadan bahsedilmemektedir. Böylesine kapsamlı bir anayasa değişikliği paketinde Sözleşme'nin 1. maddesi uyarınca "kadına karşı ayrımcılık" tanımının olmaması ve cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik geçici özel önlemlerin "korunmayı gerektiren" gruplara yönelik geçici özel önlemlerle bir arada ele alınarak aralarında ayrılık ve/veya öncelik ilişkisi yaratılması, cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik siyasi iradenin yeterli seviyede olmadığı net bir göstergesidir.

³ Kadının İnsan Hakları – Yeni Çözümler Derneği web sitesi. "Anayasa Kadın Platformu Basın Bülteni, 2 Ekim 2007" <http://www.wwhr.org/news.php?detay=15>.

⁴ Meclis'ten geçen Anayasa taslağından alınmıştır.

Anayasa değişiklik paketinin nihai sonucu hâlâ belirsizdir; zira muhalefetin Anayasa Mahkemesi'ne iptal başvurusunda bulunmasının yanı sıra, paketin referanduma sunulması beklenmektedir. Mevcut haliyle bu değişikliğin Komite'nin 9. sorusunda bahsedilen gerekli adımlar için yasal temeli sağlama ihtimali söz konusu olsa da, bunun kadınları güçlendirmek ve fiili cinsiyet eşitliğini sağlamak için nasıl kullanılacağı belirsizdir. "Pozitif ayrımcılık" olarak alınabilecek önlemlerin, eşitliği sağlamak yerine, kadının aile ve toplumdaki geleneksel durumunu pekiştirmeye ve var olan eşitsizlikleri daha da arttırmaya hizmet etme riski halen bulunmaktadır.

Öte yandan, kadınların ve LGBTT örgütlerinin eşitlik maddesine "*etnik köken, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, medeni hal, yaş, engellilik*" gibi nedenlerle de ayrımcılık yapılamayacağıının eklenmesi talebi reddedilmiştir.⁵

Anayasanın aile ile ilgili 41. maddesinde çocuk hakları ile ilgili getirilen düzenleme de "çocuk-özgürlükçülüğü" (child liberationism) yerine muhafazakâr "çocuk-korumacılığı" (child protectionism) felsefesini esas almaktadır. Maddenin ilk düzenlemesinde yer alan "Devletin çocukları 'cinsellikten' koruması" ibaresi, kadın örgütlerinden gelen yoğun itirazlar üzerine metinden çıkarılmak zorunda kalınmıştır. Bu düzenleme ilgili kesimler ve toplumla sağlam mekanizmalar yaratılmadan, gerekli tartışma zamanı bırakılmadan yapılacak anayasa değişikliklerinin ne denli riskli olduğunu ortaya koymaktadır.

Anayasa değişiklik paketindeki olumlu düzenlemeler arasında yer alan (ve Anayasa Kadın Platformu'nun da talepleri arasında bulunan) "anayasal şikâyet hakkının" tanınmasına dair düzenleme de sorunludur. Anayasal şikâyet hakkı, sadece Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki haklar için ve sadece bu hakların "kamu gücü" tarafından ihlali durumlarıyla sınırlandırılmıştır. Hakkın bu denli aşırı bir biçimde daraltılması nedeniyle, kadınların örneğın Anayasa'nın 9. maddesi gereğince iç hukuk normu olan CEDAW Sözleşmesi veya Çocuk Hakları Sözleşmesi gibi birçok uluslararası sözleşmenin hükümlerinin uygulanmasını sağlamak üzere anayasal şikâyet hakkını kullanmalarının önü kesilmiştir.

- Kimi yasalarda eşitliğin sağlanmasına yönelik yapılan değişiklikler, diğer yasa ve yönetmeliklerde paralel değişiklikler yapılmaması sebebiyle işlevsizleştirilmektedir. TMK'nın Evlilikte Mal Rejimleri'nin başlangıç tarihini düzenleyen Yürürlük Yasası'nın 10. maddesi, geriye dönük işlememektedir. Bu yüzden 2002 yılından önce evlenmiş ve mal rejimi değişikliği için o yıl içinde başvuru yapamamış milyonlarca kadın, evlilikte edinilmiş malların eşit paylaşımı rejiminden yararlanamamakta ve yasa tarafından ayrımcılığa uğratılmaktadır. Türkiye'nin 2005 yılındaki Gözden Geçirilmesi Süreci'nde hükümet heyeti TMK'nın değiştirileceği sözünü vermişse de, bu konuda hiçbir değişiklik yapılmamıştır. Ayrıca, TMK'nın söz konusu maddesi hakkında Anayasa Mahkemesi'ne yapılan itiraz, 2009 senesinde reddedilmiştir.
- Kadının yaşama hakkının doğrudan bir ihlali olan "namus cinayetleri" konusundaki bütün çabalarımıza ve kazandığımız toplumsal desteğe rağmen, 1 Haziran 2005'te yürürlüğe giren Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) oluşturulması aşamasında bu tür cinayetleri engelleyecek düzeyde caydırıcı bir hükmün yasada yer alması

⁵ Bu Platformda da üyeleri bulunan LGBT Hakları Platformu da Türkiye'nin 6. Gözden Geçirilmesi için bir tematik rapor hazırlamıştır.

sağlanamamıştır.⁶ TCK'da namus cinayetleri için "töre adına işlenen cinayetler" ibaresi kullanılmıştır. Töre cinayetleri kavramı ile maddenin alanı daraltılmıştır; namus cinayetleri salt belirli törelerin geçerli olduğu belirli yörelerde, örneğin sadece aile meclisi kararıyla işlenen cinayetlermiş gibi cezalandırmakta ve genel anlamda namus cinayetlerinde ceza indirimini için yasal boşluk korunmaktadır. Oysa hükümet, Komite'nin 4. sorusuna sanki TCK'da kullanılan terminoloji (bkz. "töre cinayetleri") Türkiye'deki tüm namus cinayetlerini kapsıyormuş ve dolayısıyla sorunun çözümü için gerekli yasal temel sağlanmış gibi cevap vermiştir. Dahası, 2008 yılında Yargıtay, "töre cinayeti" işlediği düşünülen zanlıların ağırlaştırılmış ceza alabilmeleri için "aile meclisi kararı" gibi oldukça soyut ve kanıtlanması neredeyse imkânsız bir kavramın varlığını aramıştır.⁷ Bu kararlar TCK'nın "töre cinayetlerine ağırlaştırılmış hapis cezası" verilmesi ile ilgili 82/J maddesi işlevsiz hale getirilmiştir. Ayrıca kadın örgütlerinin bu davalara müdahil olma talepleri reddedilmekte ve sanık karşısında maktulün haklarının gerçekten savunulmasını amaçlayan müdahil masası boş kalmaktadır.

- Kadınlara ve genç kızlara ayrımcılık içeren TCK maddeleri Türkiye'nin önceki Gözden Geçirilme sürecinde sunulan Gölge Raporlarda belirtilmiştir. Bu maddelerin değiştirilmesi CEDAW Komitesi'nin 2005 Nihai Görüşlerinin 25. ve 26. paragraflarında da yer almasına rağmen, ayrımcılık içeren söz konusu maddelerde hiçbir değişiklik yapılmamıştır. Dolayısıyla eylem talebi kısmında bir önceki değişiklik taleplerimizi tekrarlıyoruz.⁸

Yukarıda bahsedilen sorunlara rağmen, TMK ve TCK'nın yasal reformları ile kadın-erkek eşitliğine doğru önemli adımlar atılmıştır. Bu sonuç büyük çoğunlukla kadın örgütlerinin yüksek sesli ve sürekli lobi çalışmalarına, parlamentoya hükümetin verdiği olumlu yanıtlarla olmuştur.

- Bu yasaların uygulanması için devletin hem kamu görevlileri, hem de toplum nezdinde farkındalık yaratıcı/artırıcı çalışmalar yapması ve yasaların uygulanmasını yakından denetlemesi gerekmektedir.

Eylem talepleri:

Anayasa, Eşitlik Çerçeve Yasası, Kadın-Erkek Eşitliği Komisyonu

1. Acilen bir "Eşitlik Çerçeve Yasası" oluşturulmalı ve Anayasa'da yer alan eşitlik hükmü, CEDAW Sözleşmesi'nin 1. maddesi ile uyumlu hale getirilmelidir.
2. Kadınların hayatın her alanında eşit temsil edilmesi ve ayrımcılıkların ortadan kaldırılması için CEDAW Sözleşmesi'nin 4. maddesinin 1. paragrafında belirtilen "geçici özel önlemler," 2005'te CEDAW Komitesi'nin Nihai Görüşlerinin 32. paragrafında belirtildiği gibi, Anayasa'nın 10. maddesine dâhil edilmelidir. Bu geçici özel önlemlerin uygulaması, cinsiyet eşitliğine yönelik belirli şartları yerine getirecek şekilde geliştirilmeli ve yasalar tarafından güvence altına alınmalıdır.

⁶ "Namus cinayeti" bir kavram olarak da TCK'da yer bulamamış, bunun yerine "töre cinayetleri" kavramı kullanılarak alanı ve ispatlanabilirliği azaltılmıştır.

⁷ Kazete. 2008. Töre cinayetlerine 'Aile meclisi kararı' şartı. <http://arsiv.kazete.com.tr/sayilar/2008/76/?bolum=haberler&sayfa=politika06>.

⁸ CEDAW Türkiye 6. Gözden Geçirilmesi Devlet Raporu, Madde 2(f) c, s. 7-8'de sözü edilen Türk Ceza Kanunu değişikliklerinde kadın örgütlerinin taleplerine hiç değinilmediği gibi, bu taleplerin karşılanmasına dair bir adım atıldığı da belirtilmemiştir.

3. 2009 yılında kurulan “Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu,” adındaki “fırsat eşitliği” vurgusu ile CEDAW Sözleşmesi’nin 2. maddesinin “fiili ve sonuçlarda eşitlik” ilkesine aykırıdır.⁹ Komisyon’un ismi, yetkilerini de genişletecek şekilde “Kadın-Erkek Eşitliği Komisyonu” olarak değiştirilmelidir.
4. Toplumsal cinsiyet eğitimleri, yeni yasaların etkin biçimde kullanılması ve uygulanması için yasa uygulayıcıların, sağlık çalışanlarının, sosyal çalışmacıların, öğretmenlerin vb. mesleki eğitimlerinin bir parçası olmalıdır. Hâlihazırdaki kamu görevlilerine yönelik olarak genel ve kapsamlı hizmet içi eğitimler verilmelidir.
5. Anayasa’nın eşitlik başlıklı 10. maddesine “cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği” ibaresinin konmaması ve TCK’da cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine dayalı ayrımcılığın suç olarak tanımlanmaması nedeniyle, eşcinsel, biseksüel ve transseksüel kadınlara yönelik fiziksel, sözlü taciz, cinsel ve diğer şiddet suçları yargıya taşınmamaktadır. Anayasa’nın 10. maddesine “cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği” ifadesi eklenmelidir.
6. Kadın STK’ları, kadın-erkek eşitliğinin her alanda sağlanması için yasa yapım süreçlerinin parçası olarak kabul edilmelidir.

Türk Medeni Kanunu (TMK)

1. TMK’nın yürürlük maddesi (Madde 10), mehzar İsviçre Kanunu’nda olduğu gibi, “Edinilmiş Malların Paylaşımı Rejiminin” 2002’den önce dahi kurulmuş olan evlilikleri, evliliğin başlangıcından itibaren kapsayacak şekilde değiştirilmelidir.
2. TMK evli kadınların, evlenmeden önceki soyadlarını tek başına taşımalarına olanak tanımamaktadır. Kadınlar evlenme öncesindeki soyadlarını ancak eşlerinin soyadıyla birlikte kullanabilmektedir. Ayrıca evlenen kadının nüfus kaydı evlenmekle kocasının kütüğüne geçmektedir. Bu konuda hazırlanan yasa tasarısı uluslararası sözleşmelerle uyumlu değildir. Bu sebeple uluslararası sözleşme ve anlaşmalar ile uyumlu hale getirilmiş yeni bir yasa taslağı hazırlanmalı ve Meclis’ten geçmelidir.
3. TMK, boşanan kadınların ancak boşanmadan 300 gün sonra evlenmelerine izin vermektedir. Kadınlar bu 300 gün içerisinde ancak gebe olmadıklarına dair rapor almaları halinde ve hâkimin izniyle evlenebilmektedirler. Bu ayrımcı düzenleme iptal edilmelidir.
4. Çocukların soyadının belirlenmesinde kadınların hiçbir söz hakkı yoktur. Çocuklar yalnızca babalarının soyadını alabilirler. Bekâr kadınların çocuklarına soyadlarını verme olanağını sağlayan yasal düzenleme, Anayasa Mahkemesi’nce iptal edilmiştir. Çocukların soyadının belirlenmesinde kadın ve erkek eşit haklara sahip olacak şekilde yasal düzenleme yapılmalıdır.

Türk Ceza Kanunu (TCK)

1. TCK’nın “Nitelikli İnsan Öldürmeyi” düzenleyen 82. maddesi, “namus cinayetleri” yerine ağırlaştırıcı sebep olarak “töre cinayetlerine” atıfta bulunur. Aynı maddenin gerekçesi, “haksız tahrik” halinde ceza indirimine gidilmesine zemin hazırlar. Bu düzenleme, “namus cinayetlerinin” etkin biçimde cezalandırılmamasına sebep olmaktadır. Namus cinayetleri 82. maddede nitelikli insan öldürme olarak sınıflandırılmalı ve “haksız tahrike” ilişkin tüm bahisler gerekçeden çıkartılmalıdır.

⁹ Kadriye Bakırcı. 2008. “TBMM’de hangi kadın-erkek eşitliği”. 10 Aralık Hareketi web sitesi. <http://www.10aralik.org/haber.php?icerik=0620a83fe2ce93398b3fde793036b213>.

2. TCK'nın 287. maddesinde "bekâret kontrolü yasaktır" ifadesi açıkça kaleme alınmalı ve hâkim veya savcıların izin verdiği herhangi bir kontrolde kadının rızası zorunlu bir önkoşul olduğu kanunda yer almalıdır.
3. TCK'nın 104. maddesi, üçüncü şahısların şikâyeti halinde 15–18 yaşlarındaki genç insanların karşılıklı rızalarıyla yaşadıkları cinsel ilişkileri cezalandırmaktadır. Madde 104.1 kaldırılmalıdır.¹⁰
4. Ayrımcılığı düzenleyen 122. madde, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğine ve tıbbi tanıya dayalı ayrımcılığı kapsamalıdır.
5. TCK'nın "Genel Ahlaka Karşı Suçlar" bölümündeki "müstehcenlik" maddesi (226/2) LGBTT bireylerin ve örgütlerin aleyhine kullanılmaktadır. Madde 226/2 kaldırılmalıdır.

III. Siyaset ve Karar Mekanizmalarına Katılım

İlgili maddeler: 4, 7

Türkiye'de kadınların karar mekanizmalarına katılımı ve buralarda temsil oranları tarihsel olarak erkeklere kıyasla çok düşüktür ve mevcut yasal düzenlemelerle bunların uygulamaları yetersizdir.

- 2007 genel seçimleri sonucunda, kadınların parlamentoya katılımlarında (%9,1) önceki dönemlere göre artış gözlenmiş olsa da, bu oran, hem arzu edilen eşit temsilden çok uzak, hem de Inter Parliamentary Union tarafından hesaplanan dünya ortalamasının (%18,4) çok altındadır.¹¹ Kadınların mecliste temsili hâlâ siyasi partilerin üst yönetim kurullarının ve liderlerinin keyfî uygulamalarınca belirlenmektedir. Bakanlar Kurulu'nun 25 üyesinden sadece ikisi (%8) kadındır. Kadın hakları örgütlerinin bu konudaki taleplerine hükümetlerin gösterdiği ilgi sembolik düzeydedir. Bu durumun bir örneği, mevcut Anayasa reformu sürecinde gözlenmektedir.
- Muhalefet partilerinin Anayasa'nın 10. maddesine eklenmek üzere önerdiği, yerel ve ulusal seçimlerde üç dönemlik geçici %30 kadın kotası reddedilmiş ve Mayıs 2010 itibarıyla mevcut Anayasa reform sürecinden dışlanmışır.
- İçişleri Bakanlığı tarafından yeni yayınlanan 29 Mart 2009 yerel seçim sonuçlarına göre, Türkiye'deki belediye başkanlarının %0,92'si kadındır ve belediye meclisi, il genel meclisi, köy ve mahalle meclisleri dâhil yerel yönetimlere seçilen kadınların oranı %1,23'tür.¹²
- Türkiye'de kadınların yerel ve ulusal ölçekte siyasete katılımlarının düşüklüğü kadınların isteksizliğinden değil,¹³ erkek egemen siyasal kültür ve bunun uzantısı olarak siyasi partilerin eril yapısından kaynaklanmaktadır. Siyasi partilerin çoğunluğunun tüzüğünde kadınların katılımını özendirici özel önlemler yer almamaktadır. Bu durum, geçici özel önlemlerin doğrudan Anayasa'da temellendirilmemesinden, Siyasi Partiler ve Seçim Kanunu'nda hükme

¹⁰ CEDAW Türkiye 6. Gözden Geçirilmesi Devlet Raporu, Madde 2(f), s. 8'de bu durum olumlu bir gelişme olarak yer almaktadır.

¹¹ Inter Parliamentary Union websitesi. 2009. "Ulusal Parlamentolarda Kadınlar: Dünya Ortalaması-28 Şubat 2009 itibarıyla". <http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm>.

¹² İçişleri Bakanlığı, Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü web sitesi. 2009. http://www.mahalli-idareler.gov.tr/Home/Dokumanlar/cinsiyetlerine_gore_secilmis_sayilari.doc.

¹³ CEDAW Türkiye 6. Gözden Geçirilmesi Devlet Raporu, Madde 7(b), s. 19'da kadınların siyasal katılımların artırılması için atıldığı belirtilen adımların çoğunu STK'lar atmıştır. Devlet geçici özel önlemlerin yasaların bir parçası haline gelmesi için hiçbir adım atmamıştır.

bağlanmamasından ve keyfi uygulamalara bırakılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Parlamentoda grubu bulunan partilerin karar organlarında yer alan kadın sayıları durumun vahametini ortaya koymaktadır: bu oranlar DTP’de %39,5, CHP’de %20,6, AKP’de %17 ve MHP’de %4’tür.¹⁴

- Ayrıca bir sonraki bölümde ele alınan Türkiye’de kadınların istihdama katılım oranının azlığı, siyasi mercilere kadın adayların oluşması konusunda arz yönlü bir engel oluşturmaktadır. Kadınların istihdam piyasası ile ilişkilerinin kısıtlı olması, büyük çoğunluğunun siyaset yapabilmek için önemli olan iş deneyimi, sosyal ve profesyonel ağlar ve sermayeden yoksun olmasına yol açmaktadır.
- Mayıs 2008 itibariyle Türkiye’de 155 vali arasında tek bir kadın vali yoktur, sadece beş vali yardımcısı ve 16 kaymakam kadındır.¹⁵
- 2005 Nihai Görüşlerinin 31. ve 32. maddelerinde özellikle vurgulanmasına rağmen, Dışişleri Bakanlığı’nın üst düzey kadrolarında kadınlar halen yeterince temsil edilmemektedir. Türkiye’nin 177 büyükelçisinden sadece 18’i (%10,2) kadındır.¹⁶

Eylem talepleri:

Mevcut siyasi yapının kadınların siyasete katılımları konusundaki ilgisizliği sebebiyle bir önceki gözden geçirmede sürecindeki eylem taleplerimizi büyük ölçüde tekrarlıyoruz:

1. Türkiye’de Siyasi Partiler ve Seçim Kanunu, kadın-erkek eşitliğini ve demokratik katılımı sağlamak üzere, kadınlar ve erkekler için eşit temsil şartını içerecek ve kadınların seçilebilir sıralardan aday gösterilmesini sağlayacak şekilde değiştirilmelidir.
2. Anayasa’ya ve Siyasi Partiler ve Seçim Kanunu’na (parite) %50 eşitlik hükmü, hem ulusal hem de yerel seçimler için, mutlaka girmelidir.
3. Siyasi partilerin kadın kollarının görev ve yetkileri, kadınların katılımlarını güçlendirecek şekilde tüzük ve yönetmeliklerle belirlenmelidir. Devlet bütçesinden siyasi partilere aktarılan para yardımının en az %30’u, tam eşitlik sağlanıncaya kadar, kadınlara yönelik araştırma ve politika oluşturma çalışmalarında kullanılmak üzere kadın kollarına ayrılmalı ve siyasi partilere genel bütçeden ayrılan pay kadın üye sayısı göz önünde bulundurularak belirlenmelidir.
4. Dışişleri Bakanlığı’nda ve genel olarak kamu yönetiminde üst düzey kadın personel sayısının artırılmasına yönelik geçici özel önlemler alınmalıdır.
5. Kadınların karar alma mekanizmalarında yeterince temsil edilmemesinin bir sonucu, kamu kaynaklarının kullanım ve dağıtımında kadınların söz sahibi olamamalarıdır. Fiili eşitliğin sağlanabilmesi için toplumsal cinsiyete duyarlı bir bütçe hazırlanmalıdır. Kamusal kaynakların dağıtımı ve kullanımı fiili kadın-erkek eşitliğinin sağlanması sürecini hızlandıracak şekilde planlanmalıdır. Kamu kaynaklarının planlandığı şekilde, etkin kullanılıp kullanılmadığı düzenli olarak denetlenmelidir.

¹⁴ Kadın Adayları Destekleme ve Eğitim Derneği (KADER) web sitesi. İstatistikler. <http://www.ka-der.org.tr/?p=istatistik>.

¹⁵ Mv. Nevingaye Erbatır. TBMM 23/2 Dönemi 7/2698 Esas No.lu soru önergesi. http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/yazili_soru_sd.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=63349. Bu durum CEDAW Türkiye 6. Gözden Geçirilmesi Devlet Raporu 7(b), s. 22’de de yalnızca sayısal olarak belirtilmekte, ancak durumun değiştirilmesi adına hiçbir yorum ya da bilgi verilmemektedir.

¹⁶ KADER web sitesi. İstatistikler. <http://www.ka-der.org.tr/?p=istatistik>.

IV. Eğitim

İlgili maddeler: 4, 10

- Ülkemizde 2006 yılı itibariyle kadınların %19,6'sı okuryazar değildir. Kız çocukların eğitime katılmaları için devlet ve STK'ların yürüttüğü kampanya ve programlara rağmen 2000–2006 arasında kadın okuryazarlığında sadece % 0,2'lik bir artış sağlanabilmiştir.¹⁷ Devlet 1996'da Pekin Deklarasyonu çerçevesinde kadın okuryazarlığının 2000 yılına kadar yüzde 100'e çıkarılmasını taahhüt etmişse de, UNESCO verilerine göre Türkiye 2015 yılına kadar ilk ve ortaöğretimde cinsiyet eşitliğini gerçekleştirememeye riskini taşıyan ülkelerden biridir.¹⁸
- Resmi verilere göre, kız çocukların her kademedeki okullaşma oranlarında artış görülmektedir.¹⁹ İlköğretimde okullaşma 2000'de %88,54 iken 2008'e %97,37'ye yükselmişse de, 1998'den bu yana zorunlu ilköğretimdeki kız çocukların oranı %45'ten sadece %47,6'ya çıkmıştır.²⁰
- Ortaöğretimde okullaşma oranının artmasına rağmen artışın genel olduğu, kız çocuklar lehine önemli bir artışın söz konusu olmadığı görülmektedir (2000'de %45,2; 2007'de %46,0).²¹ Ayrıca, okullaşma oranındaki artışa rağmen, zorunlu olmayan ortaöğretime (meslek okulları dâhil) devam eden kız öğrenci sayısında düşme söz konusudur.
- Yükseköğretimdeki kızların oranında erkeklere göre bir artış söz konusu olmakla birlikte (2000'de %43,2'den 2007'de %44,6'ya), teknik bilimlere devam eden kız öğrenci sayısında herhangi bir artış söz konusu değildir.
- Türkiye 6. Gözden Geçirme Devlet Raporu'nda eğitim ile ilgili verilen rakamların pek çoğunda görülen artış, yalnızca nüfus artışına paralel olarak gerçekleşmiştir.²² Kadın eğitimi geleneksel olarak “kadına özgü” alanlarda toplanmakta, ayrımcı önyargılar kadın ve kız çocuklarının eğitimini olumsuz etkilemeye devam etmektedir.
- Türkçe dışında bir anadilde eğitim uygulanmamaktadır. Örneğin, hiç Türkçe bilmeyen, sadece Kürtçe konuşan kız çocukları bu sebeple birçok zorluk yaşamaktadırlar. Okulda ilk kez Türkçe ile karşılaşan kız çocukları, ilköğretim hayatını dezavantajlı bir şekilde tamamlamaktadır.
- CEDAW Komitesi'nin 2005 Nihai Görüşlerinin 30. ve 42. paragrafları, kadınların toplumsal cinsiyet rolleri ve yasal mevzuat konusunda bilinçlenmeleri için farkındalık eğitimlerinin önemine dikkat çeker. Devletin bu tür eğitimler konusunda atmış olduğu en uzun soluklu ve sürdürülebilir adım, bir STK ile birlikte yürütülen bir yasal okuryazarlık ve kadının insan hakları eğitimidir. Bu program, kadınların yasal okuryazarlığını ve hak bilincini artırmak, kişisel ve toplumsal alanlarda kendi temel haklarını kullanma kapasite ve becerilerini geliştirmek için 1998'den bu yana Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu'na bağlı Toplum Merkezleri'nde

¹⁷ CEDAW Türkiye 6. Gözden Geçirilmesi Devlet Raporu, Madde 10(e), s. 31-32.

¹⁸ UNESCO. 2006. Global Monitoring Report [Küresel İzleme Raporu]. http://portal.unesco.org/education/en/ev.php-URL_ID=43283&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.

¹⁹ CEDAW Türkiye 6. Gözden Geçirilmesi Devlet Raporu, Madde 10(a), s. 25-26.

²⁰ CEDAW Türkiye 6. Gözden Geçirilmesi Devlet Raporu, Madde 10(a), s. 26.

²¹ CEDAW Türkiye 6. Gözden Geçirilmesi Devlet Raporu, Madde 10(a), s. 26.

²² CEDAW Türkiye 6. Gözden Geçirilmesi Devlet Raporu, Madde 10(a), s. 26.

uygulanmaktadır.²³ Programın sahada uygulanması için devlet kaynaklarının ayrılması, programın on yıldan uzun süredir kesintisiz sürdürülebilmesini ve geniş bir coğrafyaya yayılmasını sağlamıştır.²⁴ Kadına karşı ayrımcılığın önlenmesinde etkin bir yöntem olan bu tür enformel eğitimler daha birçok kadın örgütü tarafından, Türkiye'nin dört bir yanında, başarıyla gerçekleştirilmektedir. Bu eğitimler devlet ve sivil toplumun beraberce çalışabileceği önemli bir alandır. Eğitimlerin hem lojistik hem de finansal olarak geliştirilmesi ve devlet tarafından desteklenmesi gerekmektedir.

- Toplum Merkezleri'nde yasal okuryazarlık ve kadının insan hakları eğitiminin yanı sıra kadınları bilinçlendirmeye yönelik daha birçok eğitim ve program uygulanmaktadır. Toplum Merkezleri'nin kadınların en kolay ulaşabildiği ve haklarını en sağlıklı şekilde öğrenebildiği yerler olmasına rağmen ne sayılarında, ne de insan ve maddi kaynaklarında bir artış olmuş, coğrafi olarak yaygınlaştırılmamışlardır. Artan ve değişen ihtiyaçlar sebebiyle daha fazla sosyal hizmet uzmanına ihtiyaç duyulsa da, merkezler yetersiz kadro ile çalışmaktadır. Toplum Merkezleri'nin bağlı olduğu SHÇEK, yakın zamanda bu merkezleri de kapsayan bir yapısal bir değişiklik çalışmasına başlamıştır. Bu değişiklikler Toplum Merkezleri'nin kapatılmasına ve sorumluluğun, merkezi olarak konumlandırılacak "sosyal merkezlere" verilmesine sebep olabilir. Bu tür bir değişiklik sosyal hizmet uzmanları tarafından Toplum Merkezleri'nde yerel kadınlara verilen önemli hizmetler için büyük bir tehlike arz etmektedir.

Eylem talepleri:

1. Devlet Pekin ve Pekin+5 taahhütlerini yerine getirmelidir. Eğitimde cinsiyet eşitliği ve yüzde 100 okuryazarlığa ulaşma konularında toplumsal yapı ve dinamikleri dikkate alan bir eğitim politikası oluşturulmalıdır.
2. Zorunlu eğitim 12 yıla çıkartılmalıdır.
3. Öncelikle kırsal alanda kız çocuklarının nüfusa kaydolması sağlanmalı, kızların okula düzenli devamını ve (kızların okula kaydedildikten sonra tarlaya çalışmaya ya da iç göçle başka bir kente gitmeleri gibi durumlarda oluşan) eğitimden gizli uzak kalma sorununu takip edecek mekanizmalar geliştirilmelidir.²⁵
4. Bakım hizmetlerinin yükünü kadınların ve ablaların üzerinden almak için okulöncesi eğitim yaygınlaştırılmalıdır.
5. Eğitimdeki burs, barınma, araç gereç vb. imkânlardan yararlanmada eşitliğin sağlanması hedeflenmeli ve bu durum istatistikî verilerle izlenmeli, kızlar lehine geçici özel önlemler alınmalıdır.²⁶
6. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından ders kitaplarında bulunan ayrımcı öğeler ayıklanması için başlatılan proje hızlandırılmalı ve kadın örgütlerinin katılımı ile düzenli olarak tekrarlanmalıdır.²⁷
7. CEDAW Komitesi 2005 Nihai Görüşleri'nin 34. paragrafında belirtildiği gibi anadilleri Türkçe olmayan kadınlarla kız çocuklarının eğitime erişiminde ve eğitim başarısında çok yönlü ayrımcılığa maruz kalmaları konusunda veri toplanmalı ve engellerin ortadan kaldırılması için politikalar hazırlanmalıdır. Yerel dillerde eğitimler geliştirilmelidir.

²³ CEDAW Sözleşmesi bu saha eğitim programında, kadının temel insan haklarına dair mevcut fikir birliğinin uluslararası doğasının vurgulanmasında yardımcı bir araç olarak kullanılır.

²⁴ CEDAW Türkiye 6. Gözden Geçirilmesi Devlet Raporu, Madde 10(f), s. 32.

²⁵ CEDAW Türkiye 6. Gözden Geçirilmesi Devlet Raporu, Madde 10(f), s. 32-33.

²⁶ CEDAW Türkiye 6. Gözden Geçirilmesi Devlet Raporu, Madde 10(d), s. 29-30.

²⁷ CEDAW Türkiye 6. Gözden Geçirilmesi Geçirme Devlet Raporu, Madde 10(c), s. 29.

8. Anne–baba eğitimine ve eğitimcilerin hizmet içi eğitimine özel önem verilmelidir.²⁸
9. Bedensel ve zihinsel engelli okul çağındaki kız öğrencilerin eğitime ve topluma kazandırılması için özel çalışmalar yapılmalıdır.
10. Mahkûm kadınların eğitime ve topluma kazandırılması yönünde özel çalışmalar yapılmalıdır.
11. Kadının insan hakları, yurttaşlık hakları, yasal okuryazarlık gibi konularda sivil toplum örgütlerince verilen yaygın eğitimler devlet tarafından desteklenmelidir. Bu eğitimler için yeterli kaynak ayrılmalı, eğitimlerin devamı ve yaygınlaştırılması için siyasi irade açıkça ortaya konmalı ve eğitimlerin etkin bir şekilde tasarlanması ve uygulanması için devletin kadın STK'larıyla işbirliği yapması sağlanmalıdır. Bu eğitimlerin sağlanması ve artırılması için Toplum Merkezleri desteklenmelidir.
12. Kamu Yönetim Reform Yasası'na, Toplum Merkezleri'nin işletilmesinden sorumlu yerel yönetimlerin, bu kurumların idaresinde, yetkin ve deneyimli kadın grupları ve sivil toplum kuruluşlarıyla yakın işbirliği yapmasını ve bunun için meslek uzmanlarını çalıştırmasını gerektiren bir hüküm eklenmelidir.
13. Kadın eğitimi, toplumda “kadına özgü kabul edilen alanlar” dışına da yönlendirilmelidir.

V. İstihdam²⁹

İlgili maddeler: 11

Mayıs 2010'da yeni yayınlanmış olan “Kadın İstihdamının Artırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması” konulu 2010/14 sayılı Başbakanlık Genelgesi, kadınların istihdama katılımını artırmak yolunda önemli ve umut verici bir adımdır. Kadınların işgücüne katılımına dair sorunları tespit edip ortadan kaldırmak için düzenlemeler içeren Genelge, kadın STK'ların hükümete ilettiği talepleri içermesi ve hükümetle kadın platformlarının ortaklaşa çalışmalarını yansıtması açısından oldukça önemlidir. Ancak aşağıdaki bölümde belirtildiği üzere, sorunun çözülmesi için kapsamlı yasal reformların ve gerekli politika değişikliklerinin yapılması esastır. Kadın örgütleri Genelge'nin uygulanmasının takipçisi olacak ve kadınların istihdama eşit katılımının sağlanması yolunda gerekli yasal değişikliklerin yapılması için savunuculuk çalışmalarına devam edeceklerdir.

- Türkiye’de kadınların işgücüne katılma oranı, dünyadaki en düşük oranlardan biridir (%24,6) ve 2005 yılından beri de düşmeye devam etmektedir.³⁰ Bunun sonucu olarak BM istatistiklerine göre Türkiye, BM ülkeleri arasında kadınların işgücüne katılımında dünyada en düşük oranlara sahip 10 ülkeden biridir. Kırsal kesimde ücretsiz çalışan kadın tarım işçileri oranının dışında bırakıldığında, kentlerde yaşayan kadınların işgücüne katılım oranının daha da düşük olduğu ortaya çıkmaktadır: Kentlerde yetişkin her 100 kadından sadece 20’si işgücüne katılmakta,³¹ işgücünün

²⁸ CEDAW Türkiye 6. Gözden Geçirilmesi Devlet Raporu, Madde 5(b), s. 16.

²⁹ Bu bölüm Kadın İstihdamı ve Emeği Girişimi (KEİG)’in katkılarıyla oluşturulmuştur.

³⁰ “Kadın nüfusun istihdam oranı doksanlı yılların ortalarında %31 civarında iken, bu tarihten sonra sürekli olarak gerileyerek 2006 yılında %22,3’e düşmüştür”. CEDAW Türkiye 6. Gözden Geçirilmesi Devlet Raporu, Madde 11(1), s. 37.

³¹ Bkz. Türkiye İstatistik Kurumu, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları (2006). http://tuikrapor.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?isgucu&report=isg_durum_web_2000.RDF&desformat=html&p_tu_r=1&p_kod=2&p_ngr1=1&p_c1=2&p_yas=15&p_yas1=999&p_x=kod_yasgr&p_x1=1&p_x2=2&p_x3=3&p_x4=4&p_x5=5&p_x6=6&p_x7=7&p_x8=8&p_x9=9&p_x10=10&p_x11=11&p_x12=12&p_x13=13&p_x14=14&p_YILIE=2006&ENVID=isgucuEnv.

dışında kalan kadınların %62'si bunun nedeni olarak tam zamanlı ev kadını olmalarını göstermektedir. Aralık 2008 verilerine göre, kentlerde yaşayan kadınların işsizlik oranı %18,5 ve istihdam oranı %17,6'dır.³²

- Kadın-erkek istihdamı ve işgücüne katılım oranı arasında %50'lere varan büyük fark Türkiye'nin en kötü toplumsal cinsiyet göstergelerinden biri olmasına rağmen, devletin bu konuda gelişme göstermek için yaptığı düzenli herhangi bir ulusal eylem planı yoktur. Konu hükümetin gündeminde gerekli yeri bulamadığı gibi, bu alanda 2005'ten bu yana, kadın STK'larının çaba ve taleplerine rağmen çok az ilerleme kaydedilebilmiştir. Hükümetin devlet raporunda bahsedilen çabaları ise geçici, bir defaya mahsus, "proje" bazlı ve özellikle girişimcilik ve mikrokredi destek programları ile sınırlıdır.
- Girişimcilik ve mikrokredi, kadınların işgücüne katılımı için iki önemli mecra olarak vurgulanmaktadır; ama bu kanallar erkeklerin egemen olduğu formel ücretli istihdamı değiştirmek için yeterli değildir.³³ Oysa girişimcilik için iki önemli önkoşul, iş deneyimine/kontaklarına ve sermaye birikimine sahip olmaktır ve her ikisi de önce kişinin ücretli bir işte istihdam edilmesiyle sağlanabilir. Kadınların sahip olduğu malvarlığı son derece düşük olduğundan, kadınlar kredi olanaklarına da ulaşamamaktadırlar. Diğer yandan girişimcilik, risk oranı yüksek olan sosyal güvenlik sistemi dışında kalma tehlikesini barındıran bir alternatiftir.
- Hükümet raporunda belirtilen hiçbir eylem, kadınların işgücüne katılımını destekleyen yasal ve kurumsal mekanizmaların yaratılmasına dair kapsamlı reform girişimlerini içermemektedir. Mesela; çocuk bakımı ve okulöncesi hizmetlerin kamu tarafından karşılanması için herhangi bir gelişme öngörülmemektedir. Türkiye'de 0-3 yaş arası çocukların %1'den azı okulöncesi eğitimi almaktadır; nitekim bu yaş aralığının okulöncesi eğitimine katılımına dair resmi bir bilgi bulunmamaktadır. 4-5 yaş aralığındaki çocuklarda ise okulöncesi eğitime katılım oranı ancak %10'a ulaşmıştır. Dolayısıyla, doğumdan beş yaşına kadar, çocuklara tam zamanlı olarak annelerinin baktığı kabul edilmektedir.
- Ebeveynleri çalışan çocukların bakımıyla ilgili tek yasal hüküm, İş Kanunu'nda "150'den fazla kadının çalıştığı işyerlerinin, kadın çalışanları için ücretsiz kreş açmaları gerekliliğini" ifade eden maddedir. Bu madde, birçok yönden ayrımcılık içermektedir: bu haktan sadece yeterince büyük olan formel sektör çalışanları—yani azınlığın da azınlığı—yararlanabilmektedir. Ayrıca, salt kadın çalışan üzerinden yapılan bir yasal düzenleme, çocuk yetiştirmenin sadece kadınların sorumluluğu olduğu yaklaşımını yansıtan ayrımcılık sorununun bir izdüşümüdür. Son olarak, bu hükmün uygulanmasına dair çok az yaptırım olduğu gibi, bu hizmetin kaç tane özel şirkette uygulandığına dair Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı veya Milli Eğitim Bakanlığı tarafından sağlanmış herhangi bir resmi bilgi de yoktur.
- 16 haftalık doğum izni, Türkiye'de aile ile iş yaşamı arasındaki uyumlaşmaya dair kamu tarafından desteklenen tek mekanizmadır. Sadece formel sektörde çalışan sınırlı sayıdaki kadın bu yasal haktan yararlanabilmektedir. Babalar için herhangi bir babalık izni yoktur. Babalık iznine dair taslak yasa 10 yılı aşkın süredir mecliste beklemektedir. Ayrıca taslak yasa, şu anki haliyle ebeveynlik iznini baba veya anne için ücretsiz izin olarak ifade etmektedir. Diğer ülkelerdeki deneyimler, ebeveynlik izninin ücretli izin olmadığı veya bu iznin devrolunmaz bir bileşeni olmadığı sürece, bu hakların babalar için kâğıt üzerinde kaldığını göstermektedir.

³² TÜİK. 2009. Aralık 2008 Dönemi Hanehalkı İşgücü İstatistikleri. TÜİK web sitesi. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=25&ust_id=8.

³³ CEDAW Türkiye 6. Gözden Geçirilmesi Devlet Raporu, Madde 11(1)c, s. 40-43.

- Sonuç olarak, genç kadınların bekârken işgücüne katılması, hamilelik ve çocuk doğumu sürecindeyken işten ayrılması, Türkiye’de kadınların işgücüne katılımının genel özelliği olarak belirmektedir. Kadınların çocukları büyüdükten sonra tekrar işgücüne dönmeleri, genelde geçici bir biçimde ekonomik sıkıntılar yüzünden olmaktadır.
- Hükümet, işverenlerin sorumluluklarını sözde global rekabet gücünü arttırmak için minimize ederken aynı zamanda bütçe açıkları ve IMF tarafından oluşturulmuş faiz dışı fazla hedeflerini sosyal hizmetlerin çerçevesini dar bir şekilde devam ettirmek için sebep olarak sunmaktadır. Böylece evdeki bakım hizmetlerinin yoğunluğu ve miktarı artmakta, tüm bu sorumluluk “evhanımı” rollerini pekiştirir bir biçimde kadınların omuzlarına bindirilmekte ve onların ücretli bir işte çalışmasının önü kesilmektedir.
- Bu bağlamda, Türkiye Başbakanı’nın son zamanlarda birçok basın açıklamasında, Türkiye’deki kadınları en az üç çocuk yapmaya çağırması, yönetimin en üst kademesindeki muhafazakârlığın şok edici bir ifadesi olarak ortaya çıkmaktadır. Başbakan’ın çağrılarını takiben medyada, valilerin üçüncü çocukların doğumu karşılığında verilecek maddi teşvik ilanlarına dair birçok haber yer almıştır. STK’ların protestolarına rağmen Başbakan herhangi bir geri adım atmadığı gibi, görüşlerini savunmaya devam etmektedir.
- Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) sadece işlevsel bir kurum olarak çalışmakta, politika ve strateji geliştirme görevi görmemektedir. Kadınların işgücüne katılım oranındaki düşüklüğün Türkiye’nin kalkınmasının önündeki en büyük engellerden birini teşkil etmesine rağmen, İŞKUR kadın istihdamına yönelik stratejiler geliştirmekten ve geçici özel önlemler almaktan kaçınmaktadır. Bu alanda yapılan tek girişim, Kurum üzerinden bu alana ayrılmış olan AB fonlarının, kapsayıcı bir değerlendirmesi olmayan kadın istihdam “projelerine” dağıtımındadır.
- 2008’de kabul edilen yeni Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası (SSGSS) Yasası, kadınları sosyal güvenlik sisteminin giderek daha da dışına iten düzenlemeler getirmiştir (örneğin prim ödemesi için gereken gün sayısındaki artış, boşanan kadınların eşlerinden dolayı elde ettikleri sosyal güvenlik hakkını kaybetmeleri, ev kadınlarının ev işi kazalarında sosyal güvenlik hakkının olmaması). Yeni düzenlemeler kadınların sisteme katılımını daha da zorlaştırmış, sosyal güvenlik sistemine dâhil olabilmelerini daha da fazla oranda kocalarına-babalarına bağımlı hale getirmiştir.³⁴
- Kamu sektöründe çalışan kadın oranı hayal kırıklığı yaratmaktadır. Siyasi karar mekanizmalarının alt kadrolarının da yetiştirildiği kamu sektöründe çalışan kadın oranı 2006 verilerine göre %22,56 ile özel sektörde çalışan kadın oranından da düşük bir düzeydedir.³⁵ Kamu iktisadi işletmelerinde çalışan kadınların oranı ise %8,3’tür.³⁶ Üst ve orta düzey kadın yönetici oranında 2006 verilerine göre büyük bir düşüş söz konusudur. Özel sektörde bu oran daha yüksektir. Özellikle kamu sektöründeki dikey ayrımcılık, kadınların statülerini ve refah düzeyini olumsuz etkilemektedir.³⁷ Ayrıca kamu çalışanlarının toplu grev ve sendika hakkı da bulunmadığından, kamu çalışanı kadınlar haklarını arayamamaktadırlar.
- Komite’nin 8. sorusuna cevaben, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusunda hükümet personeline yönelik bir kaç eğitim ve proje örneği verilmektedir, ancak

³⁴ CEDAW Türkiye 6. Gözden Geçirilmesi Devlet Raporu, Madde 14(2)c, s. 55.

³⁵ İRİS Eşitlik Gözlem Grubu. 2006. “Kamu Sektöründe Yönetici Kadınlar Araştırması”. Ankara

³⁶ Aynı araştırmada.

³⁷ İRİS Eşitlik Gözlem Grubu. 2009, “Özel Sektörde Yönetici Kadın Araştırması”. Ankara.

ulusal düzeyde her yıl ülke bütçesini yapılandırırken hükümetin toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeyi tutarlı bir öncelik kılacak herhangi bir çabasından bahsedilmemektedir.

Eylem talepleri:

1. 2010/14 sayılı Başbakanlık Genelgesi istihdamda kadın-erkek eşitliğinin sağlanması için tam olarak uygulanmalıdır. Aşağıda belirtilen gerekli yasal düzenlemeler genelgenin uygulanmasını desteklemek üzere hayata geçirilmelidir. Kadın örgütleri, sendikalar ve meslek örgütleri bu sürecin temel bileşenleri olarak kabul edilmelidir.
2. Kamu kurum ve kuruluşları, 2010/14 sayılı genelge ile kurulması öngörülen Kadın İstihdamı Ulusal İzleme ve Koordinasyon Kurulu'na kamu istihdamında kadın erkek eşitliğinin sağlanması konusundaki çalışmalarını rapor etmelidirler.
3. Cinsiyet eşitliğinin sağlanması, kalkınma planlarının temel ilkesi olarak benimsenmeli ve gelişme eksenleri ve sektörel öncelikler içinde somut nicel ve nitel hedeflere bağlanmalıdır. Gerek mali, gerekse para politikaları izlenirken cinsiyet eşitliğini sağlama yönünde hareket edilmeli, tüm mali plan ve programlar bu yönde yeniden tasarlanmalıdır.
4. Aile ve iş yaşamının uzlaşması için gerekli olan yasal ve kurumsal mekanizmaların yaratılması, kadın istihdamını teşvik eden tüm ulusal politikaların temel bileşeni olmalıdır. Ebeveyn izni yasası mevcut hamilelik izni yasasını tamamlayan bir mekanizma olarak hemen hayata geçirilmeli ve babaların çocuk bakımındaki sorumluluklarını yerine getirmesine olanak sağlanmalıdır. Babalar için ebeveyn izninin etkili bir biçimde uygulanmasını sağlamak için, izin babadan anneye devredilemez biçimde en az üç aylık ve doğum iznindeki gibi ücretli bir izin olmalıdır.
5. Hükümet acilen 0-5 yaş arasındaki çocukların eğitimi ve bakımı için gerekli olan okulöncesi eğitimi kurumlarının kurulmasına, yürütülmesine ve ilgili kaynakların yaratılmasına dair gerekli adımları atmalıdır. Okulöncesi eğitiminin devletin sorumluluğunda olduğu kabul edilmelidir.
6. Hamile veya Emziren Annelerinin Çalışma Koşulları ve Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Merkezlerine İlişkin olan 25522 no.lu düzenleme değiştirilmeli ve koşullar "toplam çalışan kadın ve erkek işçiler" şeklinde değiştirilerek gerekli çalışan sayısı düşürülmelidir. Merkezi ve yerel yönetimler, Organize Sanayi Bölgeleri, küçük işletme sahipleri de çocuk bakım servislerini karşılamakla yükümlü olmalıdır.
7. Yukarıda belirtilen düzenlemenin uygulanması sıkı bir biçimde Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı tarafından denetlenmeli ve denetimler belgelendirilmelidir. Yükümlülüklerini yerine getirmeyenlere ilişkin caydırıcı cezalar oluşturulmalıdır.
8. Okul saatleri ebeveynlerin çalışma saatlerine uygun olacak bir biçimde, okul sonrası etüt saatleri ile genişletilmelidir.
9. İşverenler kadınların doğum izninden sonra işe dönmelerine destek olacak mesleki eğitimler sağlamalı ve kadınların aynı veya eşdeğer pozisyonlarda işe başlamaları garanti altına alınmalıdır. İş Yasası bu biçimde değiştirilmelidir.³⁸
10. Kadınların evde ücretsiz bakım hizmeti sağlamaya olan bağımlılıklarının azaltılması için yaşlıların ve engellilerin bakımına dair düzenlemeler yapılmalıdır.
11. Çalışma saatlerinin keyfi olarak yasal sürenin üzerine çıkarılması engellenmelidir.
12. Özellikle Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile İşçi Bulma Kurumu olmak üzere kamusal alandaki iş ve çalışma otoriteleri, Kadından ve Aileden Sorumlu Devlet

³⁸ CEDAW Türkiye 6. Gözden Geçirilmesi Devlet Raporu, Madde 11(3), s. 49-50.

- Bakanlığı ile beraber çalışarak kendi programlarını, politikalarını, yasal reformları ve kaynak aktarımlarını tümünden toplumsal cinsiyet bakış açısıyla tasarlayacak, izleyecek ve değerlendirecek mekanizmalar kurmalıdır. Kadın istihdamına ilişkin ulusal politikalar ve bu politikaları uygulama mekanizmaları geliştirmelidirler.
13. İşe alınma sürecinde uygulanan cinsiyet ayrımcılığını önlemek için İş Yasası'nda ve Kamu Personel Yasası'nda iş ilişkisi "işe alma sürecini" kapsayacak şekilde tanımlanmalıdır. İş Yasası'nın kapsamı, cinsel yönelime dayalı ayrımcılığı önleyecek şekilde genişletilmelidir.³⁹
  14. Kamu istihdamında ve yönetici kadrolarının atanmasında kota uygulaması hayata geçirilerek yatay ve dikey ayrımcılık engellenmelidir. Özel sektör, kadın istihdamını artırmasını sağlayacak teşviklerle desteklenmelidir.⁴⁰ 2008 istihdam paketinde kadın istihdamını artırmak için getirilen vergi indirimi gibi geçici özel önlemler çeşitlendirilmelidir.
  15. Kadınlara yönelik meslek ve girişimcilik eğitimlerine, toplumsal cinsiyet rolleri, kadına karşı şiddet, yasalar ve insan hakları konularını içeren güçlendirme eğitimi eklenmesi zorunluluk olarak getirilmelidir. Bu konuda İŞKUR ve SHÇEK kadın örgütleriyle işbirliği yapmalı ve bu eğitimlere ilişkin etkin izleme ve değerlendirme mekanizmaları geliştirilmelidir.⁴¹
  16. Başta kamu kurum ve kuruluşlarında olmak üzere, işyerinde cinsel tacizin önlenmesine yönelik iç yönetmelik çıkartılmalı ve etkin önleyici mekanizmalar uygulanmalıdır. Özel sektör kuruluşlarının benzer uygulamaları yürürlüğe koyması sağlanmalıdır.
  17. Türkiye'de kadınlar erkeklerin kazancının yaklaşık %46'sını kazanmaktadır.⁴² Buna neden olan dikey ayrımcılığın engellenmesi için kamu personel yasasında kadınlara yönelik pozitif ayrımcılık ve liyakate dayalı eşit atama sistemiyle, yatay ayrımcılığa neden olan iş sınıflandırma sistemi geliştirilmeli ve ücretlendirmeler bu sisteme göre yapılmalıdır.⁴³ Devlet Raporunda yer alan Aile Yardımı Ödeneği'nin erkeğe ödenmesi gibi uygulamalar sonlandırılmalıdır.⁴⁴
  18. Kayıt dışı sorunu ortadan kaldırıncaya dek ücretsiz ve geçici tarım işçileri ve gündelikçi kadınlar sosyal sigorta kapsamına alınmalıdır.⁴⁵ Yüzde 85-90'ını kadınların oluşturduğu ev-eksenli çalışma; bir istihdam türü olarak büyümekte ve çeşitlenmektedir. İşin sürekliliğinde, ücret düzeyinde, ödemelerde ve sosyal güvende güvencesiz olan bu çalışma türü için sosyal hizmet yaklaşımı geliştirilmeli ve asgari ücret belirlenmelidir.⁴⁶ Bu gruplara yönelik sendikal örgütlülük yasağı kaldırılmalıdır.
  19. Sığınaklara başvuran kadınların işgücüne kazandırılmalarını, meslek edindirme ve güçlendirme eğitimlerine katılmalarını sağlayacak özel politikalar geliştirilmelidir. Bunun için kamu ve özel sektörde iş kotası uygulanmalı, bu kadınlar primsiz olarak sosyal güvenlik sistemi kapsamına alınmalıdır.
  20. Hükümet, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçelemeyi yıllık ulusal bütçe planlamasına dâhil etmelidir.

³⁹ CEDAW Türkiye 6. Gözden Geçirilmesi Devlet Raporu, Madde 11(1)b, s. 39-40.

⁴⁰ CEDAW Türkiye 6. Gözden Geçirilmesi Devlet Raporu, Madde 11(1)b, s. 39-40.

⁴¹ Bu amaçla 2010 yılının başında ILO, İŞKUR, SHÇEK ve bir kadın STK'sı tarafından Kadının İnsan Hakları Eğitim Programı'nın kadınların mesleki eğitimlerine entegre edildiği bir pilot uygulama, üç ilde yürütülmektedir. Sonuçlar olumlu ve cesaretlendiricidir.

⁴² CEDAW Türkiye 6. Gözden Geçirilmesi Devlet Raporu, Madde 11(1)d, s. 43.

⁴³ CEDAW Türkiye 6. Gözden Geçirilmesi Devlet Raporu, Madde 11(1)a, s. 39.

⁴⁴ CEDAW Türkiye 6. Gözden Geçirilmesi Devlet Raporu, Madde 13(a), s. 52.

⁴⁵ CEDAW Türkiye 6. Gözden Geçirilmesi Devlet Raporu, Madde 14(2)c, s. 55.

⁴⁶ CEDAW Türkiye 6. Gözden Geçirilmesi Devlet Raporu, Madde 7(c), s. 23.

21. Türkiye-AB Karma İstişare Komitesi gibi ekonomi ve istihdam politikalarına yön veren oluşumlarda kadın platformlarının kendi seçtikleri temsilcilerin yer alması sağlanmalıdır.

VI. Sağlık⁴⁷

İlgili maddeler: 12

Ülke düzeyinde kadın sağlığı hizmetlerinde, “bütünsel” bir yaklaşım yerine, halen doğurganlık dönemine odaklanmış “geleneksel” yaklaşım hâkimdir. Bu konuda ergenler, menopoz-menopoz sonrası dönemdeki kadınlar ve yaşlı kadınlar en ihmal edilen gruplardır. Kadınlar doğumdan itibaren sağlık konusunda ciddi bir sorun sarmalı ile karşı karşıya kalırlar: Doğumda erkek çocuğun tercih edilmesi, özellikle kırsal kesimde erken evlendirme ve erken ve riskli hamilelik, menopoz ve sonrasında neredeyse “yok sayılma” gibi.

- Aile planlaması ile ilgili farkındalık yaratma ve eğitim faaliyetleriyle klinik hizmetlerde, erkekler hedef grup olarak ele alınmamaktadır. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (2003) verilerine göre aile planlaması konusundaki hizmet açığı %38’dir. Ayrıca, yeterli farkındalık yaratılmadığından doğum kontrol yöntemi kullanan kadınların %28’i etkisiz yöntemler kullanmaktadır.⁴⁸ Aile planlaması konusunda yöntem kullanımı ve modern yöntemlerin kullanımı oranları arasında bölgeler arasında büyük farklılıklar ve hizmet açıkları görülmektedir.⁴⁹
- 1983 tarihli Nüfus Planlamasına Dair Kanun bağlamında evli kadınların gebelik sonlandırmasında eşinin rızasının aranması, hasta haklarına ve kadının bedensel ve doğurganlık haklarına aykırı bir düzenlemedir. Kadınlar arasında, medeni duruma göre yapılan bir ayrımcılıktır. 2005 yılında yürürlüğe giren ve söz konusu kanunu ilga eden TCK’nın 99. maddesine göre Türkiye’de kürtaj on haftaya kadar yasaldır ve kürtaj için aranacak tek rızanın kadının rızası olduğu açıkça belirtilmektedir. TCK kadınların güvenli kürtaj hakkının ihlal edenlere de 2-4 yıla kadar hapis cezası öngörmektedir.
- 2005 yılında yayımlanan Ulusal Anne Ölümleri Çalışması’na göre anne ölüm oranı yüz bin canlı doğumda 28,5 olarak belirlenmiş, kırsal ve doğu-batı bölgeleri arasında bu oranın önemli farklılık gösterdiği bulunmuştur.⁵⁰ Bu noktada Türkiye’nin CEDAW Sözleşmesi’nin 12. maddesinin 2. paragrafına uymadığını görülmektedir.
- Türkiye’de 1 Ekim 2008’de yürürlüğe giren Sosyal Güvenlik Yasası ile kadınlar ücretsiz sağlık hizmeti alımı konusunda babalarına ve eşlerine daha fazla bağımlı hale gelmiştir.⁵¹

⁴⁷ Bu bölüm Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi müdür yardımcısı Prof. Dr. Şevkat Bahar Özvarış ile İnsan Kaynağı Geliştirme Vakfı’nca sağlanan dokümanlarla oluşturulmuştur.

⁴⁸ Hacettepe Üniversitesi, Nüfus Etütleri Enstitüsü. 2003. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

⁴⁹ Hacettepe Üniversitesi, Nüfus Etütleri Enstitüsü. 2008. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

⁵⁰ Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, ICON-Institute Public Sector GmbH ve BNB Danışmanlık (2006) Ulusal Anne Ölümleri Çalışması, 2005, SB-AÇSAP GmD. ve Avrupa Komisyonu Türkiye Delegasyonu, Ankara.

⁵¹ Bianet. 19 Mayıs 2009. “Kadınlar Ücretsiz Doğum Hakkını Savunmalı” <http://bianet.org/bianet/emek/114583-kadinlar-ucresiz-dogum-hakkini-savunmali>.

- Sağlık Bakanlığı Hukuk Müşavirliği, 18 yaş altı hamileliklerin yasal mercilere ihbarını öngören bir görüş metni yayımlamıştır. Bu görüş, aynı zamanda 18 yaş altı (ve 15 yaş üstü) genç kızların cinsel ve doğurganlık sağlığı hizmetlerine ulaşımını kısıtlama tehdidi içermektedir. Hamileliğin “cinsel saldırı” işareti olarak yorumlanması, kadın örgütleri tarafından gençlerin rızaya dayalı cinsel ilişkilerinin cezalandırılmasına zemin hazırladığı için eleştirilen ve iptali talep edilen TCK’nın 104. maddesinin hamile genç kızlara karşı kullanılmasına yol açabilir.⁵²
- Türkiye’de yeni uygulanmaya başlayan aile hekimliği sistemiyle bütünsel bir yaklaşımdan uzak, koruyucu hizmetler yerine tedavi edici hizmetlere odaklı ve sağlığın özelleştirilmesine doğru bir gidiş vardır. Ayrıca aile hekimliği uygulamasına geçilen illerdeki sağlık göstergeleri şeffaf ve yapıcı bir şekilde kamu ile paylaşılmamaktadır. Toplum Merkezleri ile Aile Sağlığı Birimleri’nin koruyucu sağlık hizmetlerindeki yetki ve sorumlulukları net olarak ortaya konmamaktadır. “Sağlıkta Dönüşüm ve Aile Hekimliği” programının dezavantajlı konumdaki kadınları daha da olumsuz etkileyebileceği ortadayken, programın bu haliyle yaygınlaştırılmasının göstergeleri daha da kötüye götüreceği düşünülmektedir.⁵³ Ayrıca, aile hekimliği uygulamaları kadın ve kız çocuklarına sağlanan hizmetlerin alanını ve bu hizmetlere erişimi de kısıtlamaktadır.
- Türkiye’de HIV taşıyıcısı kadınlara yönelik ayrımcılık yaygındır. Kadınlar daha büyük risklerle karşı karşıya kalmakta, tedaviye ve adalete erişimde sorun yaşamaktadırlar. HIV tanısı konan kadınlar toplumsal yaşamda, iş alanında ayrımcılığa maruz kalmakta, işlerini ve sosyal güvencelerini kaybedebilmektedir. Sağlık kurumlarında da HIV tanısına bağlı ayrımcılık ilk sırada gelmektedir. HIV tanısı özel ve gizli kalması gerekirken, bu tanı basında açıkça ve kadınları teşhir eder biçimde yayımlanmaktadır.

Eylem Talepleri:

1. 1994 Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı’nda da önerildiği gibi, kadın sağlığının “bütünsel yaklaşım” ile ele alınması ve “üreme sağlığı hizmetlerinin, temel sağlık hizmetlerine dâhil edilerek sunulması” gerekmektedir.
2. Herkes ücretsiz, ulaşılabilir, bütüncül, kaliteli sağlık hizmeti alabilmelidir. Devletin resmi dili dışında sadece Kürtçe, Farsça, Arapça gibi diller konuşan kadınlar da sağlık hizmetlerinden yararlanabilmeli, bunun için dil ve kültürel yapı dikkate alınarak kadınların sağlık hizmetlerine ulaşımını destekleyecek “özel hizmet yaklaşımları” geliştirilmelidir.
3. Aile planlaması çalışmaları, karşılanmayan ihtiyacı azaltmak için yaygınlaştırılmalıdır.
4. Nüfus Planlamasına Dair Kanun’un evli kadınların gebeliği sonlandırmasında eşin rızasının aranmasını öngören ve dolayısıyla kadının doğurganlık haklarını ihlal eden 6. madde, 2. bendi kaldırılmalıdır. 1983’te kabul edilen bu düzenleme aynı zamanda 2005’te kabul edilen Yeni TCK’nın 99. maddesiyle çakışmaktadır.
5. HIV/AIDS’li kadın ve kız çocuklarının korunmaları ve tedaviye ulaşmalarına ilişkin özel önlemler alınmalıdır. CEDAW Genel Tavsiye Kararı No: 15 bağlamındaki ilkeler, HIV/AIDS konusunda farkındalık artırıcı etkinliklerle ve HIV/AIDS ile mücadele kampanyalarının toplumsal cinsiyet bakış açısından oluşturulması gibi yöntemlerle hayata geçirilmelidir.
6. Anne ölümleri ivedilikle önlenmelidir. Bunun için doğum öncesi ve doğum bakım hizmetlerinin geliştirilmesi ve bu hizmetlere erişimde yaşanan sıkıntıların ortadan

⁵² Lütfen bu raporun 6. sayfasına bakınız.

⁵³ İstanbul Tabip Odası. 2009. Türkiye’de Sağlık Politikaları Üzerine Yazılar-II, Sağlıkta Dönüşüm. İstanbul.

kaldırılması gerekmekte, anne adayları ve aileler yaşanabilecek tehlikeler ve önlemleri konusunda bilgilendirilmelidir.

7. Üreme ve cinsel sağlık hizmetlerinden evlenmemiş kadınlar, ergenler/gençler, menopoza ve sonrası dönem ve ileri yaş grubu kadınların da yararlanması sağlanmalı, ihmal edilen bu grupları hedefleyen kapsamlı programlar yürütülmelidir.
8. Eczacılar dâhil tüm sağlık çalışanları kadın-erkek eşitliği ve kadına yönelik şiddet konusunda bilinçlendirilmelidir. Bunun için sağlık çalışanlarının ortaöğretim ve yükseköğretim mesleki eğitimlerine kadın-erkek eşitliği ve kadına yönelik şiddet konularının işlendiği dersler konulmalıdır.

VII. Medya⁵⁴

İlgili maddeler: 5, 11

- Bugüne dek kadınların medyadaki konumlarını yansıtacak kapsamlı bir araştırma yapılmamıştır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yapılan ve sadece yazılı medyayı kapsayan tek araştırmaya göre kadın çalışanların oranı %35 civarındadır.⁵⁵ Genel Yayın Yönetmeni, Genel Müdür, Genel Koordinatör gibi kademelerin yalnızca %15'i kadındır.⁵⁶
- Bir sivil toplum platformunun “Medyada Kadınların Temsil Biçimleri” araştırmasına göre, gazetelerin yönetim kadrolarında kadın oranı %21 iken kadın köşe yazarı oranı sadece %12'dir.⁵⁷ Televizyon ana haber bülteni künyelerinde kadınların oranı %16'dır. Medyada yönetici konumunda kadın sayısı medyayı biçimleyecek kritik eşik düzeyine (%33) ulaşmamıştır.⁵⁸ Türkiye'de atama yöntemiyle Genel Müdür seçilen ve kamu hizmeti yayıncılığı yapan tek medya kuruluşu olan TRT'ye bugüne kadar bir kadın genel müdür atanmamıştır.
- Medyada kadınlar hâlâ geleneksel roller içinde temsil edilmekte, medya, teşhir, magazinleştirme, kasın bedeninin metalaştırılması, cinsiyetçi önyargıları yineleme ve pornografi üretimi aracılığıyla kadınların insan haklarını ihlal etmektedir. 27.10.2004 tarih ve 5251 sayılı yeni Teşkilat Kanunu ile KSGM'ye medyada kadının yer alışı biçimlerine ilişkin çalışmalar yapmak, medyada ve yeni iletişim alanlarında kadınların konumlarını güçlendirecek çalışmalara katılmak ve desteklemek görevleri verilmiştir. Ancak KSGM tarafından somut ve uygulamaya yönelik bir adım atılmamıştır.
- KSGM 2008-2013 strateji planında, “Medyada kadınların karar mekanizmaları sürecine katılmasını sağlamak” stratejisinin sorumlu kurumlarını RTÜK, TRT, BYEGM ve Anadolu Ajansı olarak belirlemiştir. Ancak bu kararın karşılığını bulacak herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Buna rağmen ulusal mekanizma bu planda “Medyanın kadınların ilerlemesinde sosyokültürel davranış kalıplarının değiştirilmesinde önemli rol oynaması sebebi ile radyo ve televizyon yayınlarında uygulanacak, ayrımcı toplumsal cinsiyet rollerinin önlenmesi hedefinde olan ilke ve prosedürleri belirleyen düzenlemeler yapılmıştır” demiş ve örnek olarak 3984 sayılı Radyo ve Televizyon Kuruluşlarının Kurulması ve Yayınlarına Dair Kanun'a işaret

⁵⁴ Bu bölüm Medya İzleme Grubu (MEDİZ) ve İRİS Eşitlik Gözlem Grubu'nun katkılarıyla oluşturulmuştur.

⁵⁵ TÜİK. 2005. “Yazılı Medyada Kadın.” Ankara.

⁵⁶ Bu durum CEDAW Türkiye 6. Gözden Geçirilmesi Devlet Raporu, Madde 7(c) s. 22'de de belirtilmiş, ancak oranın azlığı konusunda bir yorumda bulunulmamıştır.

⁵⁷ MEDİZ. 2008. “Medyada Kadınların Temsil Biçimleri Araştırması.” İstanbul.

<http://www.mediz.org/Yazi/74/1/17/Medyada-Kadınlar%20Temsil-Biçimleri-Araştırması.aspx>

⁵⁸ MEDİZ. 2008. “Medyada Kadınların Temsil Biçimleri Araştırması.” İstanbul.

etmiştir.⁵⁹ Oysa söz konusu yasada sadece “Kadınlara, güçsüzlere, özürlülere ve çocuklara karşı şiddetin ve ayrımcılığın teşvik edilmemesi” maddesi ile ilkeler arasında “İnsanların dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri nedenlerle hiçbir şekilde kınanmaması ve aşağılanmaması” gibi yuvarlak tanımlar yer almakta ve uygulamaya yansımamaktadır. Buna karşılık aynı yasada, “Yayınların toplumun millî ve manevî değerlerine ve Türk aile yapısına aykırı olmaması” denerek kadının aile içindeki geleneksel rolü pekiştirilmiştir. Yasada ve ilgili genelgelerde veya yönetmeliklerde, karar alma mekanizmalarında kadınların katılımını artırmaya yönelik herhangi bir yaklaşım bulunmamaktadır.

- KSGM, 2008-2013 yılları için öngördüğü Strateji Planı’nda sivil toplum kuruluşlarınca medya izleme gruplarının oluşturulmasını ve yaygınlaştırılmasını destekleyeceğini ifade etmişse de, bu konuda hiçbir somut adım atmadığı gibi Türkiye’de sivil toplumun oluşturduğu medya izleme gruplarıyla devamlı işbirlikleri yapmamakta, uzmanlıklarından yararlanmamaktadır.⁶⁰
- Tüm bunların ötesinde, devlet organlarında, medyada ve medya yoluyla toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik adımlara karşı bir direnç olduğu açıktır. Bunun en son örneği Şubat-Mart 2008’de gerçekleşen Aile Hizmetlerinde Sivil Toplum Kuruluşları ile İstişare Toplantısı’nda oluşturulan raporun 17. maddesi uyarınca “medyada töre cinayetlerine ilişkin kullanılan feminist dilin” değiştirilmesinin açıkça önerilmiş olmasıdır.⁶¹

Eylem Talepleri

1. KSGM beş yıllık uygulama prensipleri belirlenmiş olan bir “Medya Dönüşüm Planı” hazırlamalı ve ölçülebilir sonuçları olduğundan emin olmalıdır.
2. RTÜK üyelerinin atanma esaslarında ve kuruma uzman alınmasında, kurumda kadın ve erkeklerin eşit temsil edilmesi için gerekli düzenleme yapılmalıdır. RTÜK Görev ve Teşkilat Yasası’nın 15. maddesine, diğer daire başkanlıklarına “Toplumsal Cinsiyet veya Kadın-Erkek Eşitliği Dairesi Başkanlığı” da eklenmelidir.
3. TRT ve RTÜK bünyesinde bu konuda çalışan sivil toplum kuruluşlarından ve üniversitelerin Kadın Çalışmaları bölümlerinden uzmanlarının katılımı ile “Medyada Kadının Durumunu İzleme Alt Komisyonu” kurulmalıdır.
4. TRT, RTÜK ve Basın Yasası düzenlenmelidir. CEDAW Sözleşmesi’nin ilkeleri bu düzenlemelerin doğal esası halinde getirilmelidir. RTÜK Kanunu’nun üst kurul üyelerinin ve TRT Yönetim Kurulu üyelerinin seçim ve görev süresini belirleyen maddelerine “kadın çalışmaları alanında birikimi olanlar” ifadesi eklenmelidir.
5. RTÜK ve Milli Eğitim Bakanlığı işbirliğiyle uygulanmaya başlayan Medya Okuryazarlığı dersi, toplumsal cinsiyet bakışıyla yeniden düzenlenmelidir.⁶²
6. Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirler hakkındaki Başbakanlık Genelgesi’nde yer alan spot filmler çeşitli dillerde (Türkçe, Kürtçe, Arapça vb.), kadın örgütlerinin de desteği ile hazırlanmalı ve gösterimi sağlanmalıdır. RTÜK 11. raporunda bunun yapıldığından bahsetse de uygulamada sıkıntılar yaşanmaktadır.

⁵⁹ CEDAW Türkiye 6. Gözden Geçirilmesi Devlet Raporu, Madde 5(a) s. 15.

⁶⁰ CEDAW Türkiye 6. Gözden Geçirilmesi Devlet Raporu, Madde 2(f) s. 13.

⁶¹ Gülden Gürsoy, *Radikal* Gazetesi web sitesi. “Medyada feminist dilin gerekliliği” <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalEklerDetay&ArticleID=932015&Date=21.04.2009&CategoryID=42>.

⁶² CEDAW Türkiye 6. Gözden Geçirilmesi Devlet Raporu, Madde 5(a), s. 15.

7. Medyada çalışanlar düzeyinde ve karar alma süreçlerinde eşit temsilin olması için yasal düzenlemeler yapılmalı ve denetlenmeli, uygun bir kota sistemi kuruluş yasalarında öngörülmalıdır.
8. Medya ve reklam ajanslarına, yayın ve şirket ruhsatları verilirken ya da yenilenirken toplumsal cinsiyet eğitiminden geçmeleri şart olarak konulmalıdır.
9. Anayasa, TCK, TRT, RTÜK ve Basın Yasası gibi yasaların reform süreçlerinde ve Medya Okuryazarlığı Projesi ile KSGM'nin Ulusal Eylem Planı gibi konularda medya alanında çalışma yapan kuruluş ve kadın sivil toplum örgütlerinin görüşleri alınmalıdır.

VIII. Kadına Yönelik Şiddet

İlgili maddeler: CEDAW Komitesi Genel Tavsiye Kararı No. 19 ve Madde 2(e, f), 3, 4 (2), 5, 10 (c, h), 11/2 (a, d), 12/1, 14/2 (b, c, h), 16/1

Türkiye'de yurt çapında temsil gücü olan ilk resmi aile içi şiddet araştırmasının sonuçları 2009'da yayımlanmıştır. Araştırma aile içinde kadına yönelik şiddetin, daha önceki temsil gücü sınırlı araştırmaların bulgularına benzer şekilde oldukça yüksek, %39 olduğunu ortaya koymuştur.⁶³ Buna karşın, şiddet mağduru kadınlar için Türkiye'de sadece 52 ana ve bir istasyon tipi sığınak vardır. Ayrıca devletin kadına yönelik şiddetle mücadeleye ilişkin bütüncül bir politikasının olmaması nedeniyle, Başbakanlık 2006/17 Sayılı Genelgesi'nde bu alanda yapılacak bütün işler ve sorumlu kuruluşlar belirlenmiş, ancak söz konusu kuruluşların bütçeleri adı geçen işleri yapmalarını sağlayacak şekilde oluşturulmamıştır. Devlet raporunda da bu alanda yapılan işlerin, uzun soluklu ve sürdürülebilir programlar yerine projeler gibi süreli faaliyetlere dayandığı görülecektir. İçişleri Bakanlığı tarafından kadına yönelik şiddetle mücadele eylemlerinin koordinasyonu hakkında yayınlanan 2007/8 sayılı genelge, valiliklere ilgili kurumlar arası koordinasyon ve işbirliğini yürütmek üzere İl Koordinasyon Komiteleri kurma görevini vermiştir. Ancak 81 valiliğin yalnızca 22'sinde kurulan komitelerin sadece bir kısmı aktif olarak çalışmaktadır.

Bu sebeple, Türkiye'deki kadın örgütleri, 2005 yılında sundukları Gölge Rapor'daki "Kadına Yönelik Şiddet" başlıklı maddelerin büyük çoğunluğunu tekrar etmek durumunda kalmıştır.

- Kadına yönelik şiddeti sonlandırma konusunda yapılan çalışmalar yetersiz kalmış, kamu kurumlarının bütçelerinden bu çalışmalar için herhangi bir pay ayrılmazken yalnızca SHÇEK'in kadın konuk evleri için kısıtlı bir bütçe ayrılmıştır. Bu durum, devletin kadına yönelik şiddeti durdurma konusunda siyasi iradeden yoksun olduğunu göz önüne sermektedir.
- Büyükşehir belediyeleri ve nüfusu 50.000'den fazla olan belediyelere kadın sığınma evi açmayı zorunlu kılan 5393 Sayılı Belediye Kanunu, Temmuz 2005'te yürürlüğe girmiştir. Ayrıca Temmuz 2006'da yayımlanan Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi için Alınacak Tedbirler konulu Başbakanlık Genelgesi de belediyelerin sığınma evi açmalarını desteklemektedir. Ancak sığınma evi açmayan belediyeler için herhangi bir somut yaptırım öngörülmediğinden, Ağustos 2008 itibarıyla Türkiye genelinde yalnızca 1.115 kapasiteli 52 sığınak bulunmaktadır.⁶⁴

⁶³ KSGM. 2009. "Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet Araştırması." KSGM Yayınları. Ankara.

⁶⁴ Mv. Nevingaye Erbatır. 31 Mart 2009. Kadın Sığınma Evlerine İlişkin Soru Önergesi. http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/yazili_soru_sd.onerge_bilgileri?kanunlar_sira_no=72907.

- Açılan ve belediyeler tarafından işletilen az sayıdaki sığınma evinde kadın ve çocukların sosyal, psikolojik, yasal ve sağlık kökenli ihtiyaçlarını karşılayacak hukuk, psikoloji ya da sağlık konusunda uzmanlaşmış kadrolara yer verilmemektedir. Sığınma evlerinin yürütülmesini sağlayacak kadrolara kadın bakış açısına sahip kişiler seçilmemektedir. Ayrıca sığınma evlerinin etkin bir biçimde işleminin denetlenmesini sağlayacak hiçbir mekanizma bulunmamaktadır.
- Kadın danışma merkezleri kısıtlı sayıdadır ve yeterli hizmetlere sahip değildir. Devlet tarafından işletilen kadına yönelik şiddet odaklı kadın danışma merkezi yoktur.
- Aynı genelgede “sivil toplum kuruluşları tarafından kurulmuş ve işletilmekte olan bağımsız kadın sığınak ve kadın danışma merkezlerini açma ve işletme girişimleri yerel yönetimler ve il özel idareleri tarafından mali destek de dâhil olmak üzere çok yönlü desteklenmelidir” maddesi yer almaktadır. Ancak gerçek hayatta bu madde işletilmediği gibi hâlihazırda STK’lar ile yapılan ortaklaşa çalışmalara da balta vurulmaktadır. Örneğin Beyoğlu Kadın Sığınma Evi Projesi’ni Beyoğlu Kaymakamlığı ile beraber yürüten, kadına yönelik şiddet konusundaki en eski STK’lardan biri olan ve tek bağımsız kadın sığınma evini yürüten Mor Çatı, senelerce verdiği uğraşlara karşın 31 Aralık 2008’de bütçe bahane edilerek sığınma evinden çıkarılmıştır.⁶⁵
- Devlet raporunda da sözü edilen 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun, halen uluslararası standartlara uygun olarak değiştirilememiştir.⁶⁶ On yıldır yürürlükte olan bu yasa uygulamada yaygınlaşmamış ve bürokratik işlemleri azaltılmamıştır. Şiddete uğrayan kadınları koruyucu devlet politikaları, eylem planları ve sığınma evleri gibi önlemler üretilmeyerek, yasanın caydırıcı etkisi de azaltılmaktadır.
- 2007’de ülke çapında yapılan bir araştırma, evli kadınların yaklaşık %42’sinin 4320 Sayılı Kanun’un varlığından haberdar olmadıklarını ortaya koymuştur.⁶⁷ Devlet yasal okuryazarlık konusunda üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmemiş, bu alanı tamamen sivil toplum örgütlerinin çalışmalarına bırakmıştır.
- Kadına yönelik şiddet ile hâlihazırda mücadele eden Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Kadına Yönelik Şiddeti Önleme Birimi ve baroların Kadın Hukuku Danışma ve Uygulama merkezleri gibi kuruluşlar işlevsizleştirilmekte veya kapatılmaktadır.
- Kadına yönelik şiddet suçlarını da gündeme alan Aile Mahkemeleri ihtiyaca cevap verecek donanımına kavuşturulmadan, gerekli hizmet içi eğitimler yapılmadan aceleyle oluşturulmuştur.⁶⁸
- Şiddetin daha çok yaşanabildiği gece ve hafta sonlarında, koruma kararı verecek olan Aile Mahkemeleri kapalıdır. Bu durum, şiddet uygulayan aile bireyini suç işlemeye teşvik edici nitelikte olup, mağdurlar yasa uygulayıcı tarafından şiddete maruz kalmaktan korunamamakta ve mesai saatleri dışında şiddete boyun eğmeyle sonuçlanmaktadır. Mesai saatlerinde şiddetten korunmak için doğrudan Aile Mahkemeleri’nde dava açan kadınların başvuruları tevzi bürosunda bekletilmekte ve dosyalar ertesi gün mahkemeye gönderilmektedir. Bu durum koruma kararlarının derhal verilmesi ilkesini açıkça ihlal etmektedir.
- Komite’nin 12. sorusu hakkında, kadın STK’larının halen kadına yönelik şiddet davalarında müdahil kabul edilmemesi, şiddet vakalarında ceza indirimleri veya ceza verilmemesi gibi durumlarda etkin rol oynamaktadır.

⁶⁵ Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı. 2009. Barınak Değil, Sığınak İstiyoruz! Mor Çatı web sitesi www.morcati.org.

⁶⁶ CEDAW Türkiye 6. Gözden Geçirilmesi Devlet Raporu, Madde 2(f), s. 5-6.

⁶⁷ Arat ve Altınay. 2007. Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet. Metis Yayıncılık. İstanbul.

⁶⁸ CEDAW Türkiye 6. Gözden Geçirilmesi Devlet Raporu, Madde 2(f), s. 5.

- Yasalarda kadınlar lehine yapılmış olan düzenlemelere rağmen mahkemelerden arka arkaya, bu raporun “Yasal Çerçeve” bölümünde belirtilen “aile meclisi kararı” gibi, kadınlar aleyhine kararlar çıkmaktadır.⁶⁹ Yargıç ve savcıların kadına yönelik şiddet konusunda eğitime ihtiyaçları vardır.
- Türkiye’de cinsel suçların cezalandırılmasında yeniden eskiye dönüş eğilimleri görülmekte, tecavüze uğrayan 14 yaşındaki kız çocuğunun rızasından söz edilmek istenmekte, cezayı engellemek için tecavüze uğrayan kişiyi tecavüzcüsü ile evlendirme çabaları ortaya çıkmaktadır.
- Adli Tıp Kurumu’nun üyeleri hükümet tarafından atandığından bağımsız olamamaktadırlar. Erkek egemen bir zihniyetle işleyen Kurum, 60 yaşındaki bir sanığın davasında istismara uğradığı belirtilen 14 yaşındaki genç kızın “ruh ve beden sağlığının bozulmadığına” kanaat getirerek sanığın tahliyesine neden olmuştur.⁷⁰
- Türkiye’nin özellikle doğu ve güneydoğusunda erken ve zorla evlendirmeler yaygındır. Bu olay, CEDAW Sözleşmesi’nin 16. maddesinin ihlal edilmesidir. Kız çocukları 13-15 yaşlarında dini nikâhla evlendirilmekte, Türkiye’de resmi evlenme yaşı 17 olduğundan resmi evliliğin getirdiği yasal korumadan da yararlanamamaktadır.
- 7 Mart 2010’da ulusal bir gazeteye verdiği röportajda Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanı “Ben eşcinselliğin biyolojik bir bozukluk, bir hastalık olduğuna inanıyorum. Tedavi edilmesi gereken bir şey bence” demiştir.⁷¹ Bir Bakandan gelen bu açıklama LGBTT bireyleri sosyal ayrımcılığın ve nefret suçlarının açık ve meşru hedefi olarak göstermektedir. Bu söylem ne tıbbi olarak ne de demokratik olarak kabul edilebilir. Bakan bu raporun yazıldığı döneme kadar LGBTT bireylerden özür dilememiş, sözlerini de geri almamıştır.
- Transseksüel kadınlara yönelik nefret cinayetleri, linç eylemleri ve toplu saldırılar gerçekleştirilmektedir. Bu tür saldırıların sayısı her geçen gün artarken, yasalarda “nefret” suçu tanımlanmadığı için bu saldırılar cezasız kalmaktadır.
- Türkiye’de belirlenen insan ticareti mağdurlarının büyük çoğunluğunun kadın olmasına rağmen, geliştirilen politikalarda insan ticareti kadın-erkek arasındaki yapısal eşitsizliklerle ilişkilendirilmemekte, toplumsal cinsiyet bakış açısından ele alınmamaktadır. Ayrıca, geliştirilen politikalar sınır aşan insan ticareti ile ülke içindeki insan ticaretini ayırarak Türkiyeli kadın mağdurların mevcut mekanizmalardan yararlanamamasına ve bu kadınların çoklu ayrımcılığa maruz kalmasına neden olmaktadır.
- 2004’ten bu yana insan ticaretini önleme konusunda çalışmalar yapan iki STK bulunmaktadır. Biri İstanbul’da, biri Ankara’da belirlenmiş insan ticareti mağdurları için sığınma evleri işletmektedir. Her ne kadar 2009’da Antalya’da yerel bir STK tarafından istasyon tipi bir sığınak açılmış olsa da, sığınma evleri sürdürülebilir olmaktan çok uzaktır. Bunun ana sebebi STK’ların sığınaklarının devlet tarafından maddi olarak desteklenmemesi ve uluslararası kurumlardan da ancak proje bazlı fon alabilmeleridir. Fon eksikliği sebebi ile Ankara’daki sığınak kapalıdır. Kısıtlı kapasitesi ve imkânları ile İstanbul’daki sığınak tüm Türkiye’deki insan ticareti mağdurlarına hizmet veren tek sığınak durumundadır.
- Türkiye’deki sığınmacıların acil servis hizmetleri dışındaki sağlık hizmetlerine ulaşmaları için bir ikamet harcı yatırmaları gerekmektedir. Çoğu zaman bu harcı yatıramadıklarından acil hizmetler dışında sağlık hizmetlerine erişememekteyizler.

⁶⁹ Bkz: CEDAW Türkiye 6. Gözden Geçirilmesi Gölge Raporu, s.1-3.

⁷⁰ İsmet Acar. 29 Ekim 2008. “Adli Tıp’tan Gelen Raporla Tahliye Oldu”. *Sabah* Gazetesi: İstanbul. <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/10/29/haber,21EC694BFC42C6B04740E6B3F5627C.html>.

⁷¹ *Hürriyet* Gazetesi. 7 Mart 2010. “Eşcinsellik hastalık, tedavi edilmeli.” <http://www.hurriyet.com.tr/pazar/14031207.asp>.

Ayrıca şiddet mağduru olan kadınlar için hiçbir sığınak bulunmamakta ve gerekli düzenlemeler olmadığı için mevcut sığınaklar da onların kalmalarına uygun koşulları oluşturamamaktadır.

Eylem Talepleri

1. Kadına yönelik şiddetle mücadele için bütünsel bir yaklaşımla kurumlar bazında ayrıştırılmış bütçe kalemleri ilgili kurumlara dağıtılmalıdır. Başta Sağlık Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Adalet Bakanlığı ve SHÇEK gibi kadına yönelik şiddet ile doğrudan ilişki içerisinde olan bakanlık ve kurumlar olmak üzere, ilgili devlet bakanlıklarına da bu konu için gerekli bütçe ayrılmalıdır.
2. Kadına yönelik şiddet ile mücadele eden örgütler ve devletin bu örgütler ile yaptığı ortaklaşa çalışmalar desteklenmeli ve güçlendirilmelidir.
3. Adli Tıp Kurumu bağımsız olmalıdır. Kaynak, zaman ve uzman eksikliği olmadan kadına yönelik şiddet vakalarını ele alabilmelidir. Adli Tıp üyeleri toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısına sahip uzmanlardan seçilmeli ve hâlihazırdaki uzmanlar, hâkim ve savcılar ile birlikte kadına yönelik şiddet konusunda eğitilmelidir.
4. Danışma merkezlerinde adli yardım alma şansı da bulunmalıdır. Baroların Kadın Hakları ve Uygulama Merkezleri kapandığı için kadınların şiddet sonrası hak arama özgürlükleri kısıtlanmamalıdır. Kadınların adalete ulaşmalarını kolaylaştıracak özel önlemler alınmalı ve etkili mekanizmalar kurulmalıdır.
5. Kadına yönelik şiddet mağdurları için birkaç dilde hizmet verebilen, 7/24 açık olacak ve sosyal hizmet, psikoloji, hukuk gibi gerekli alanlarda uzmanlaşmış kadrosu olan acil müdahale merkezleri kurulmalıdır.
6. Ayrıca şiddete uğramış kadınlar için ücretsiz, birkaç dilde hizmet verebilen bir acil yardım hattı açılmalıdır.
7. Belediyeler 50.000 nüfusun üzerindeki yerleşim birimlerine kadın sığınağı açma sorumluluklarını yerine getirmelidir. Bu sığınaklara kadın ve çocukların psikolojik, yasal, sağlık kökenli, sosyal, eğitsel ihtiyaçlarını karşılayacak uzman kadrolar verilmelidir.
8. Belediyeler ve SHÇEK açtıkları sığınaklarda kadınların hayatlarını tekrar kurabilmeleri için onlara çocuklarının bakımı, istihdam ve sığınak sonrası barınma hizmetleri sunabilmelidir. Kadınların sınıktan sonra yine bir şiddet döngüsüne dönmeleri için gerekli destek sağlanmalı, takipler yapılmalıdır.
9. 4320 Sayılı Kanun'un kapsamı evlilik şartı aranmaksızın genişletilmeli ve kadınlar arasında medeni duruma göre ayrımcılık yapılmasına son verilmelidir.
10. Aile Mahkemeleri ihtiyaca cevap verecek donanıma kavuşturulmalı, mesai saatleri dışında karar almalarını sağlayacak mekanizmalar oluşturulmalı (örneğin nöbetçi savcılarının geçici koruma kararı verebilmeleri için yasal düzenleme yapılmalı) ve gerektiğinde duruşmalar gizli yürütülmelidir.
11. 4320 Sayılı Kanun'un bilinilirliği artırılmalı, bürokratik işlemleri azaltılmalı ve koruma taleplerinin hızla incelenmesi için gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
12. Yasal gereklilik olmamasına karşın uygulamada koruma kararları darp raporuna bağlanmaktadır. Bu uygulamaya son verilmelidir.
13. Koruma kararlarının etkin olarak denetimi için 2008 yılında bir yönetmelik yayımlanmışsa da, uygulamada hiçbir ilerleme kaydedilmemiştir. Yönetmelikte bulunan yasal düzenlemeler, özellikle de kolluğun tedbir kararlarının yerine getirip getirilmediğini takip yükümlülüğü, ivedilikle hayata geçirilmelidir.
14. Kadınlar şiddetle karşılaştıklarında ilk başvurdukları muhtarlık, polis, sağlık birimleri gibi kurumlardan 4320 Sayılı Kanun ve diğer yasal hakları konusunda çeşitli dillerde

(Türkçe, Kürtçe, Arapça, Farsça vb.) bilgi alabilmelidir.⁷² Bu birimlere kadına yönelik şiddete konusunda farkındalığı artırıcı hizmet içi eğitimler verilmelidir. Ayrıca karakola, savcılığa ve doğrudan Aile Mahkemesi'ne başvuruda kadınların bir avukattan hukuki destek alma hakkı mutlaka anlayabileceği biçimde anlatılmalı ve şiddete ilişkin süreçlerde kadınlar bir avukatla hareket edebilmelidir.

15. Cinsel taciz ve tecavüz konusunda kriz merkezleri oluşturulmalı ve Türkiye çapında yaygınlaştırılmalıdır.
16. Kadına yönelik şiddet mağdurlarına ücretsiz sağlık hizmeti sağlanmalıdır.
17. Kadın STK'ları tüm kadına yönelik şiddet davalarında müdahil olarak kabul edilmelidir.
18. Kadına yönelik şiddet ve cinsel suçların cezalarından geri adım atılmamalı, caydırıcılıkları artırılmalıdır.
19. Nefret suçları yasada açıkça tanımlanmalı ve önlenmeleri için gerekli adımlar atılmalıdır.
20. Kadına yönelik şiddet mağduru kadın mültecilere bilgi, psikolojik ve hukuki destek sağlayacak bir mekanizma oluşturulmalıdır.
21. İnsan ticareti ile mücadele alanında gerçekleştirilen faaliyetlere toplumsal cinsiyet eşitliği bakış açısı yerleştirilmeli, bu faaliyetler şiddetin önlenmesi ile ilgili politika ve çalışmalara dâhil edilmelidir.
22. Ulusal ve yerel hükümetler bütçelerinin belli bir bölümünü özellikle insan ticareti mağduru olmuş kadınların kalabileceği sığınma evlerine ayırmalıdır.
23. İnsan ticareti mağdurları ve mültecilerin ücretsiz sağlık hizmetlerine ulaşımını sağlanmalıdır.
24. İnsan ticareti mağduru kadınlara sığınakta kaldıkları süre içinde otomatik olarak 6 aylık insani vize verilmeli ve mağdurlara yönelik dil kursu, kalacak yer, meslek edindirme gibi konuları içeren bir destek mekanizması oluşturulmalıdır.
25. Türkiye vatandaşı insan ticareti mağdurları, mevcut yönlendirme sistemine dâhil edilmelidir.
26. Kadına karşı şiddet ile mücadelede sivil toplum örgütleri yapılan program, önlem ve çalışmaların her aşamasına dâhil edilmeli ve bu konuda alandaki sivil toplum girişimleri desteklenmelidir.

---

⁷² Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı'nın 2006-2008 yılları arasında yaptığı çalışmalarda Mor Çatı'ya başvuran kadınların yalnızca %46'sının yasal süreç hakkında ve yalnızca %15'inin sığınma evi, tazminat, avukat desteği vb. gibi alabilecekleri diğer hizmetler hakkında polis tarafından bilgilendirildiği belirtilmiştir. Bkz. Banu Kavaklı Birdal. 2008. "Polislerin Yaklaşımına Dair Anket Çalışması Değerlendirme Raporu." Mor Çatı. İstanbul.